

Ціна 75 центів

НОВІ ДНІ

• NOWI DNI •

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ІЛЮСТРОВАННИЙ МІСЯЧНИК

РІК XXVI.

ГРУДЕНЬ — 1975 — DECEMBER

Ч. 311

НОВІ ДНІ

· NOWI DNI ·
УНІВЕРСАЛЬНИЙ ІЛЮСТРОВАННИЙ МІСЯЧНИК

Засновник, видавець і редактор 1950-1969
П. К. Волиняк

Видає видавництво "Нові Дні"

РЕДАГУЄ КОЛЕГІЯ:

Д. В. Кислиця (головний редактор, у відпустці)

М. Дальний (тимч. виконуючий обов'язки
головного редактора)

О. Н. Гай-Головко, О. Г. Коновал,
Роман Рахманний

В. В. Павлюк — адміністратор

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ (на рік):

Канада і США — 6.50 доларів

Австралія — 4.50 австралійських доларів

Франція — 25 франків

Англія — 1.75 фунта

Всі інші країни Європи, Венесуели — 5.00 дол.

Решта країн Південної Америки — 4.00 дол.

НАШІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

В Англії:

A. Bondarenko, 78 Kensington Park Rd.
London W. 11, England.

з Австралії:

S. Krywolap, Box 1586 M, G.P.O. Adelaide,
S. 5001, Australia.

На Чикаго і околиці:

Mr. D. Sawertailo,
1745 Junior Terr., Des Plaines, Ill. 60016, USA

На Філадельфію і околиці:

Mr. S. Jewsevskyy,
420 Woodhaven Place, Philadelphia, Pa. 19116,
U.S.A.

На Тандер Бей і околиці:

Mr. P. Swyrydenko
133 Bethune Street
Thunder Bay "F", Ont.
P7C 2G4

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ:

N O W I D N I

28 Northcliffe Blvd.

TORONTO, ONT., CANADA
М6Н 3Н1

Second Class Mail Registration Number 1668

У ЦЬОМУ ЧИСЛІ ЧИТАЙТЕ:

<i>П. Слущь</i> — поезії	1
<i>І. Смєла</i> — МУР-івські усмішки	2
<i>Л. Галан</i> — Три долари	4
<i>З. Плітас</i> — Пам'ятник Лесі Українці в Торонто	5
<i>Дм. Чуб</i> — Марія Заньковецька в спогадах сучасників	7
<i>Яр Славутич</i> — За нормативність українського мововжитку!	12
<i>В. Гарба</i> — Видатний селекціонер І. Ю. Громик	14
<i>В. Чапленко</i> — Притча	20
<i>Ю. Гривняк</i> — Про генезу Грінченкового укр.-рос. словника	21
<i>І. Овечко</i> — Вісім рецензій на одну критику	23
<i>Р. Василенко</i> — "Новий обрій" з Австралії	26
<i>Р. Іваничук</i> — Найглибші шари історії	27
<i>Н. Донець</i> — Тримайтеся молодими...	28
<i>Д. Кислиця</i> — Пам'яті д-ра П. Ф. Чепика	32
Читачі пишуть	30

На першій сторінці обкладинки: *М. Черешньовський. Пам'ятник Лесі Українці в Торонто, Канада.* Фото: І. Олексюк.

НА РОЗБУДОВУ ЖУРНАЛУ
ЖЕРТВУВАЛИ:

Теодор Підгайний, Оттава, Канада	\$7 00
С. Федоценко, Торонто, Канада	3.50
Іван Олексюк, Торонто, Канада	2.00

Замість квітів на свіжу могилу св. п. Павла Федоровича Чепика з Детройту, складаємо \$10.00 на пресфонд "Нових днів"

М. і Ст. Федоценко

Всім щиро дякуємо за допомогу.

Ред. і адмін. "Нових днів"

Редакція не відповідає за зміст платних оголошень.
Статті з поданими іменами авторів не конче відбивають позицію редакції.

З РІЗДВОМ ХРИСТОВИМ І НОВИМ РОКОМ!

ВІТАЄМО І ПОЗДОРОВЛЯЄМО ВСІХ НАШИХ ЧИТАЧІВ І ЧИТАЧОК, СПІВРОБІТНИКІВ І СПІВРОБІТНИЦЬ, З ВЕЛИКИМ СВЯТОМ РІЗДВА ХРИСТОВОГО ТА БАЖАЄМО ЇМ ВСЬОГО ДОБРОГО В НАСТУПНОМУ 1976-МУ РОЦІ

Дирекція Вид. спілки "Нові дні"

Редакція і Адміністрація

Петро СКУНЦЬ

СОЛДАТСЬКИЙ ВІРШ

Звичайна ніч.

Не свято і не дата.
Таких у році триста п'ятдесят.
А щоб жилося весело без свят,
Крутили нам "Баладу про солдата".
І вже любов лишалася вдовою,
І вже в очах спалахував екран
Ясною кров'ю незагойних ран,
Жорстокою поезією воєн.
Жорстокий час,

коли говорять сталлю,
Жорстокий вік,

коли кривавий слід,
Коли юнак у дев'ятнадцять літ
В життя рушає вперше і востаннє.
...Потроху грають штормами моря,
Земля потроху бавиться громами...
А матері

ніхто не скаже: мамо!...

А дівчині
ще скаже хтось: моя!...

Життя не терпить над собою влади,
Воно встає —

і грішне, і святе.
Я всіх до щастя кличу.

А проте
Боюся щастя дівчини з балади.
Потрібно жити.

Десь на небосхилі
Для неї день іскринку затаїв,
А нагадає усмішка її
Жорстокі квіти,

квіти на могилі...
До чого все це?

Скінчено кіно.
Задовго світ ми бачили нещасним.
І чи шукать минулого в сучаснім...
Шукай майбутнє —

виросте воно...
Ніч постелила голубу постелю.
Для всіх, мабуть.

Та я тепер солдат...
Під голову підклавши автомат,
Балада спить під сірою шинеллю.

ВІРШ ІЗДАЛЕКУ

За вічним щастям
вічно у погоні,

Я кроками вимірюю світи.
Нелегко йти.

Тяжкі мої погони.
Далеко йти.

Але потрібно йти.
Таке життя.

Хвилини незабутні
Ростуть корінням у чорнозем мук.
Замало свят.

І забагато буднів.
А зустрічі

коротші від розлук.
Чекай мене, безсонна Україно,
Чеканням друга, матері, жони.
Я повернусь до тебе неодмінно,
Обвіяний вітрами даліни.

Я прилечу в твоє дихання тепле
Без зайвих слів,

без зойку самоти.
Я мало думав, як мені без тебе,

Я більше думав, як без мене ти.
Живеш, мабуть, чудесно,

чи не дуже?
І дні твої прозорі,

чи не ті?
Без мене там чиясь весна затужить,
Судьба чиясь заблудиться в житті.
Чекай мене!

Ще буде вперта муштра.
Ще буде путь крізь хугу і біду,
Та де б не йшов —

іду тобі назустріч.
І де б не впав —

за тебе упаду.

ПОМЕР СПИРИДОН ДОВГАЛЬ

15-го жовтня ц.р., по довгій недузї серця, упокоївся в Мюнхені, на 79-му році життя, проф. інж. Спиридон Довгаль, Голова Української Національної Ради, Голова Виконавчого Органу УНРади, учасник Визвольних Змагань, полковник армії УНР-Республіки, професор УТТІ, та визначний український громадсько-політичний діяч, провідний член Української Соціалістичної Партії.

Похорон відбувся в Мюнхені, в українській дільниці цвинтаря Вальдфрідгоф, дня 21 жовтня.

Вічна йому пам'ять!

МУР-івські усмішки

(До 30-річчя заснування Українського Мистецького Руху — МУР)

На горі, чи не Олімпі,
Весь у хмар сповитий німбі,
Ген, як глянє людське око,
Простягнувся МУР високий.

МУР це, чи лише фасада?
МУР із фронту, пусто з-заду,
Тут цеглина, там цеглина,
А все решта — чиста глина.
Глина глиною все буде,
Та щоб знали смертні люди,
Де в безсмертя панорама,
Золота у МУР-і Брама.

А за МУР-ом паки й паки
У рядах стоять бараки,
Не Ді-Пі! Ви помилились, —
Тут безсмертні поселились!

Он, у тому скраю дворі
Живуть критики суворі,
В них серця — холодні криги,
Люблять не людей, а книги.

Під баракком, знов, на лавці,
Гомонять літерознавці.
З літер, бач, література,
А, найбільш, — макулятура.

А де димарі видати,
Там поети-кандидати
З слів плетуть свої маріння,
Димом клубиться надхніння.

Далі годі вичисляти,
Там все, так сказати, магнати,
Шляхта, козаки, дворянство,
Всяке інше наше панство:
Тут Лужницький, Коровицький,
І Тарнавський, і Керницький,
І Рудницький, Качуровський,
І Костецький, і Гошовський,
І Зуєвський, Нижанківський,
Ще Ізарський, Гайдарівський,
І Блавацький, і Купчинський,
Міяковський, і Заклинський,
І Пеленський, і Гординський,
І Скорупський, Любомирський,
Ярославська, Лятуринська,
Бурачинська, і Струтинська,
Голубенко і Глобенко,,
Одарченко і Повстенко,
Степаненко, Коваленко,
Лашенко, Онуфрієнко,
І Карпенко, і Майстренко,

Ващенко і Лавріненко,
Веретенченко, Чапленко,
Давиденко і Феденко.
І сама Журба Галина,
Лесич, Смотрич, Стефанович,
Маланюк, Мох, Завадович,
Галан, Черинь, Гарасевич,
Рубчак, Орест, Данилевич,
Гришко, Маляр, Кошелівець
І Мелешко, той махнівець,
Юриняк, Славутич, Ситник,
Олександрів тут і Риндик,
Понеділок і Костюк,
Волиняк, Куліш, Сацюк,
Василева тут і Гак,
Одрач, Дудко і Щербак,
Боднарчук, Балей, Біляїв, —
Всіх їх не перечесяєм,
Хто тоді ще був у МУР-і,
Не списати на бичій шкурі!

А за МУР-ом чи половці
Там герцюють — славні хлопці?
Тут і -инь, і -івець, -иця,
Ще якась товста дівця,
Тут і -ора, -іст і -ила,
Бо їх слава заманила,
Тож у Браму пруть щосили,
Та сердег не пропустили...

Про велику з висот МУР-у
Глас гуде літературу.
"Пічнем ми її від нас,
А ми є: Самчук Улас!"

Тут Шаян з великим спритом
Маніхвест махнув санскритом
Про великі МУР-у пляни,
Як нова доба настане.

За Уласом — вища ранга.
Золотим он Бумерангом
Розмахнувсь Іван Багрянний,
Тигролов усім тут знаний.
МУР-у грубі ще філяри:
Старший наш Тодось Боярин,
Он веде Чумацьким Шляхом
Діточок Гуменна-сваха.
Міна хоч у всіх празнична,
Кравців про дзвінки в'язничні
Пише. Солов'їні ж трелі
Стихли в розривах шрапнелів.
А що буде тут за штука?
Чи не Пиворіз Дав Хука?
Кругле щось, лискуче, голе

Випнулось. Вгадать ніколи,
Пахне сильно реалізмом,
Чи таки натуралізмом.

Кучерявий, круглий Ікер
З Грицаєм там смочуть лікер.
Піднебіння у них панські,
Хоч Дороги вже Циганські.
Десь узявсь Бабай і Еко:
"Гей, зайшли ми вже далеко,
З Лисинич аж в Берхтесгаден!
Що ж, і тут "Лис" жити ладен."

Усміхнувся Косач з їддю:
"Бачите, Клен стигне міддю!
Щось із Гете, щось із Данте,
Форте, п'яно і анданте,
Мистицизм і чад містерій,
Попіл клясика Імперій!"
Юрій сам коня сідлає
Та за МУР собі чвалає:
"Наче той Богдан, я тоже
Рубікон візьму, небоже.
Другий! Третій! Рубікони —
Це ж ніякі перепони,
Лиш біда, де тут спинитись,
В Леті прийдеться втопитись!"

Збоку хтось припав до МУР-у,
Міна пресумна, понура.
Гей, Полтаво, в тебе міна
Як За мурами Берліна!
Світ для Барки не той, Білий —
Бджілка он на квітку сіла,
Сонце, пташенята, трелі,
Кожен ніби тут веселій,
І на хмари поглядає,
Де грім Біблію читає.

Скривився Лиман скептично:
"Хоч це дуже поетично,
Хоч угодник морить тіло,
Та Апостол підозрілий.
Світ наш чорний, а не білий,
Фарисеї правду з'їли!"

Тут як гримне паки й паки!
Вибігли усі з бараків
Та до МУР-у. А до МУР-у
Суне грізно орда штурмом.
Попереду здоровило,
Не талант, а таланило.

Хляп! Хляп! Постріли з пера,
Чути оклики: Ура!
— Тут єдиний наш девіз,
Лізь угору, лізь і лізь,
— Гей, додайте більше газу!
Гокус-покус! На Пегаза!
— МУР схитнувся! От, і мури,
Чи не з дикти і текстури?

— Зробимо таку драбину:
Я стаю тобі на спину,

Ти йому, а він ще вище
І хай переможно свище!

От, згадать були б забули!
Чорний і Державін Куло
Відкривають — герб еспанський...
А чи символ графоманський.
Костюк, Дивнич-Лавріненко
Попострілюють зріденька,
Чути свисти, стрілів шуми
І Костецького камбр-буми.

В Шаяна трагічна міна:
"Впадьмо, братця, на коліна,
Перуна молім, МУР гине,
Вал на нас Плужанства лине!"

— Гей, за дуже там не пхай
Бачиш, он стоїть Грицай!
— Що Грицай! Там Шерех сам!
Тут кінець вже буде нам!

Вдарив Шерех по драбині,
Покотилось все вдолину,
-івці, -ори, -іні, -иці
-істи, -ені на ослицях
З переможними піснями
В Золоту не в'їдуть Брамун!

Був і я там до дні они,
Як ще МУР-у буйне гроно
Талантів життям двигтіло.
І мене туди кортіло.
З тої я ото причини
Своїй з Вінниці Дівчині
Прокладав Зелену Кладку,
Та пішло не так то гладко
Мабуть Чорний Кіт наврочив,
Слави я там не доскочив.
Не Останній був це Бій,
Хроніку списав
Смолій.

МУР (Мистецький Український Рух), об'єднання письменників української антикомуністичної еміграції в Європі. Засноване 1945 року в Фюрті. До ініціативної групи належали: І. Багрянний, В. Домонтович, Ю. Косач, І. Костецький, І. Майстренко і Ю. Шерех. МУР організував три з'їзди письменників (1945, 1947 і 1948) і кілька творчих конференцій. Головою МУР-у був Улас Самчук, заступником — Ю. Шерех. Членів і кандидатів МУР-у було 61.

Настановою М. було зібрати письменників, розпорошених після кінця другої світової війни, організувати видання їх творів і стати центром творчих дискусій між представниками різних стилів і літ. напрямків у межах широко зрозумілої нац. ідеології. МУР відіграв позитивну роль, об'єднавши майже всіх визначніших еміграційних письменників з різних земель (підсов. Україна, Галичина, еміграція часу між двома світовими війнами), організувавши широку дискусію навко-

ло окремих видатних літературних творів і загальних питань про стилі вільної української літератури і збудивши інтерес до літератури серед численної української еміграції. Проте, в обставинах повоєнних труднощів у Німеччині МУР-ові не вдалося організувати в-ва і свого журналу, як зрештою не вдалося стопити в справжню єдність письменників різних ідеологічних напрямків і територіяльного походження. З проведенням грошової реформи в Німеччині й масовим роз'їздом еміграції до інших країн праця МУР-у припинилася і об'єднання розпалося. МУР видав три дискусійні збірники "МУР", один альманах творів красного письменства

"МУР" і кілька видань "Малої бібліотеки МУР-у". Поза тим члени МУР-у використовували його видавничу марку "Золота Брама" як ознаку того, що дане видання схвалене МУР-ом як мистецьки вартісне. З цієї маркою вийшли книжки І. Багряного, В. Барки, В. Домонтовича, Д. Гуменної, Ю. Клена, Ю. Косача, І. Костецького, Б. Кравцева, Т. Осьмачки, У. Самчука, Я. Славутича, С. Парфанович та ін.

Докладний огляд історії й діяльності МУР-у див. у ст. Ю. Шереха "Українська еміграційна література в Європі 1945-1949" ("Овид", чч. 3-6. 1954). Ю. Ш.

("Енцикл. українознавства", стор. 1666)

Анатоль ГАЛАН

ТРИ ДОЛЯРИ

Микола мав лише двадцять три роки. Лишався один рік до закінчення Військової Академії у Вест Пойнті. А далі? Що далі? Розуміється ж, військова стежка в усіх напрямках. Сьогодні В'єтнам, завтра — Кипр, післязавтра — Єгипет...

Але це Миколу не лякало. Він, так би мовити, спадковий вояк. Батько був майором Червоної армії. Дід — полковником армії царської. Є в кожного своя доля, якої не уникнеш і не зміниш.

Життя щодня ставиться на гральну карту. Ну, й що ж? Хіба не ставиться воно, це життя, навіть у цілком цивільному стані? Ось собі, ідеш прогулятися з родиною, не маючи жадних поганих передчуттів, і раптом з-за рогу вискочить божевільний "трок", ударить і згадуй, як ти називався...

Ні, боятись не слід. Тим більше, що є історичний досвід. Наші відважні предки слов'яни не капітулювали перед смертю, а як приходила пора вмирати, ставились до того спокійно, навіть насмішливо.

Зневагу до смерті зафіксовано і в наших піснях та прислів'ях. Наприклад: "Ой, чи пан, чи пропав, двічі не вмирати". Або: "І пити — померти, і не пити — померти. То краще вже пити".

Але не в цьому справа. Микола, як це й відповідало серйозному хлопцеві, не пив. Хіба трохи, для вигляду, аби не подумали, що він дівочої вдачі.

Сьогодні він ішов через центр міста, уважно слідкуючи за світлофорами, думаючи над тим, що йому треба ще добре простудіювати "сучасну військову тактику". І раптом почув:

— Містере, можна вас на хвилинку?

Микола став. Озираючись навкруги, пригадав, звідки був той голос і опинився лицем до лица з молодою дівчиною.

Вона мала не більше шіснадцять років. Ще не зійшла з неї незграбність підлітка, ще нижній голосок не встиг згрубнути від цигарок і вина.

— Ви до мене?

— Так, до вас...

— Що ви хочете?

— Дуже небагато. Ви маєте три долари? Якщо маєте, зайдете до мене.

Микола отетерів.

— Три долари... До вас? Для чого?

Дівчина оглянула якимсь зневажливим поглядом постать Миколи, посміхнулася рожевими, без участі шмінки устами, й сказала:

— Дивно... Хлопець питає в дівчини, для чого вона його кличе...

Микола був вихований в іншому дусі. Правда, він уже "пізнав життя", але щоб його так одверто закликали, і хто — молода дівчина, очевидно, школярка, цього він ще не знав.

— Місс, адже ви мене зовсім не знаєте...

— Але я відчуваю, що ви порядний хлопець і не схочете мене ошукати. Три долари. Мені потрібні сьогодні три долари. Дасте?

Першою думкою Миколи було дати три долари й, як кажуть, відчепитись. А потім переважила допитливість. Що це? Авантюризм, звичайна проституція, чи...

— Добре, — сказав Микола, — я піду з вами..

Дівчина взяла його під руку й увесь час щебетала, розповідала про те, як вона вчиться, які в неї оцінки, куди хоче вона піти після закінчення "гайскул".

— Як ви називаєтесь? — Микола? Себто, Нік? Ви не американець? Але це ролі не грає. В мене дуже суворі батьки, та вони живуть на фермі, не хочуть переїздити до міста. А мені це якраз вигідно. Я почуваю себе вільною, в мене нема жодного контролю, що хочу, те й роблю.

— Місс...

— Джейн. Називайте мене Джейн. Кажуть, що я гарна, але не кожному краса, моя краса подобається... Але що ж мені робити? Зайдемо?

Квартира, звичайний американський апартамент, сяяла чистотою й затишком. Дві кімнати

і кухня, мебльовані за всіма правилами модерної техніки, пестили зір, запрошували відпочити.

— Хочете їсти, Нік?

— Ні, не хочу. Проте, якщо знайдуться у вас якісь рибні консерви, я не відмовлюсь...

— Рибні консерви? Тільки всього? У мене є все. Починаючи від консервів і кінчаючи всілякими напоями. П'єте віскі?

— Ні, не п'ю.

— Дивно. А я п'ю. Уже давно. Хочете пива?

— Ні, я не п'ю пива.

Джейн подивилась на Миколу презирливо, навіть відвернулася, навіть закусила губу. Чорт зна, що таке!

— А тепер усе ж, Нік, повернемося до нашого першого питання. Ви не подумайте, що я захопилася вами з першого погляду. Ні. Але ви молодий і симпатичний, з вами значно приємніше мати справу, ніж з якимсь ідіотом, та ще й не молодим...

— Джейн, дозвольте мені одне питання до вас...

— Будь ласка!

— Ви когонебудь кохали?

— Нікого. Не знаю, що таке кохання. Ось це... я розумію. Забуваєш на хвилину все. Як це говорять: день мій — вік мій.

— А що ж далі, Джейн?

— Далі? Дуже просто. Зйдуся з чоловіком, який схоче одружитися зі мною, й скажу йому:

я була замужем, але він мав деспотичний нахил і ми розійшлися.

— Але ж у вас не було чоловіка...

— Ха-ха-ха! Який же ви, вибачте мені, дурненький, Нік. До чого ж дурненький! Бачите, мені доводиться вас читати, маючи всього шіснадцять років. А скільки вам?

— Двадцять три...

— Звідки ж ви такий узялися? З Європи? Ну, так. Це щось зовсім відмінне, це... дев'ятнадцятий вік...

Джейн презирливо фуркнула.

— Нік, покладіть мені ось тут три доляри. Знаєте, як говорять купці: договір дорожче від грошей...

Микола вийняв гаманець, поклав на стіл три доляри й підвівся.

— Ви йдете, Нік? Ви не хочете мене? Як вам не соромно?

Зірки сяяли над небосхилом, виливали світло, що долітає до нашої грішної землі за мільйони років.

Микола згадав розповіді батька. Чи так було колись в Україні? Хто з учнівської молоді продавався там за три, чи п'ять рублів? Хто шукав ось таких дешевих вражень?

Вогні великого міста підморгували, щулились, наче говорили: Ех, ви, дурні! Про що ви думаете? Про що мрієте? Беріть те, що вам дається...

А однак, Микола пішов у ніч, у самотність. Він не схотів шляху найменшого опору, він вибрав опір найбільший...

Зоя ПЛІТАС

БУДОВА ПАМ'ЯТНИКА ЛЕСІ УКРАЇНЦІ В ТОРОНТО

у Міжнародний Рік Жінки та в Рік Української Жінки

18-го і 19-го жовтня 1975 р. відбулися в Східній Канаді величаві святкування з приводу відкриття й посвячення пам'ятника Лесі Українці в Торонто, Онтаріо.

Коротка історія побудови цього пам'ятника така: згідно з постановою 10-го Конгресу Комітету Українців Канади у Вінніпегу 9-10 листопада 1971 р. та після схвалення в жовтні 1972 р. Крайовою Централєю Комітету Канади було рішено поставити пам'ятник Лесі Українці в Торонто з нагоди сотих роковин з дня її народження. Тоді був покликаний до життя *Почесний Комітет*, у склад якого входили сестра Лесі Українки — проф. Ізидора Петрівна Борисова, достойники наших церков, голови центральних організацій і установ та інші визначні особи з нашого громадського життя. В той самий час був вибраний *Діловий Комітет*, який очолила інж. Леоніда Вертипорох, в такому складі: перша заступниця голови — д-р Зоя Плітас, друга заступниця — Софія Проців, рекордова секретарка — Дарія Темник, кореспонденційна — Ярослава

Винницька, англomовна — Оля Станько, скарбник — сл. п. Левка Романик, а від вересня 1974 р. — Анна Рурик, фінансова референтка — добр. Анна Ференсів, а від квітня 1975 — Марія Калими; до імпрезово-фінансової комісії вибрані були: д-р Віра Кос, Марія Колодій, Ольга Мороз, Катерина Кривоус, Марія Момотюк, Ірена Кривинюк, Марія Сирота; фахові дорадники: д-р Б. Стебельський, мгр. Аріядна Стебельська, Олена Глібович, Богдан Онищук, д-р інж. Юрій Курись, Богдан Максимець, Ігор Стецура, Юліян Пелех, д-р Г. Шиманський, Степан Рошко, д-р Петро Глібович. *Контрольна Комісія*: Ганна Ганьківська — голосва, Ярослава Кордюк, Павліна Карман, Іванна Іваночко, Марія Одноріг.

Від квітня 1975 р. д-р Зоя Плітас виконувала також обов'язки кореспонденційної секретарки.

Завдяки заходам нашого радного Василя Бойчука, Комітет Будови Пам'ятника Лесі Українці дістав згоду від міської Управи на будову пам'ятника в Торонто та гарне місце в Гай Парку, секція 17.

Проект пам'ятника погодився зробити наш відомий маєстро скульптор Михайло Черешньовський з Нью Йорку.

Діловий Комітет розпочав кампанію збірки грошей для побудови пам'ятника влаштувавши в суботу 14-го квітня 1973 р. 25-доларовий бенкет у залі Українського Дому при вул. Крісті, Торонто. Бенкет провадили О. Ковальська і проф. інж. В. Янішевський. Бенкет пройшов успішно: збрали \$4,806.75. Разом з більшими пожертвами (Фундація ім. Т. Шевченка — \$1,000.00, Комітет Українок Канади, відділ Торонто — \$1,000.00, та інші) було зібрано до 1-го вересня 1973 — \$7,775.00.

Для того, щоб довершити побудову пам'ятника в Міжнародному році Жінки, як також в 90-річчя українського жіночого Руху, — ми посилили збіркову акцію. Діловий Комітет влаштував відслонення моделю пам'ятника 9-го червня 1974 спеціальною святковою вечерею з мистецькою програмою. Вечором провадила д-р Зоя Плітач. Дохід з цього вечора був в сумі \$1,193.70. На 1-го вересня 1974 р. ми вже мали в касі \$15,270.45.

До швидшого закінчення побудови пам'ятника спонукував нас також маєстро М. Черешньовський. У липні 1975 р. маєстро, як голова Об'єднання Українських мистців у США, влаштував виставку, на якій вперше була поставлена Лесю Українка (пам'ятник ще в гіпсі, але вже готовий для вилиття його в бронзі, висотою 18 футів). Виставку відвідали представниці Ділового Комітету з Торонта, сестра Лесі Українки Ізидора Петрівна Борисова та багато мистців, і всі були захоплені працею маєстра Черешньовського. Найліпшою оцінкою були слова Ізидори Петрівни, яка сказала: "Якраз такою я пригадую Лесю; вона виглядає як жива. Тільки одяг носила інший".

Одяг Лесі Українки спадав фалдами до її ніг, на плечах вона мала хустку, яку притримувала правою рукою, а в лівій руці тримала квітку. Леся ніби починала робити крок правою ногою вперед. Вся її постать твердо й впевнено тримала себе, ніби знала, що хоче зробити для свого народу, для своєї батьківщини, яку так вірно любила.

У понеділок 14 липня ми підписали умову в майстерні, де відливали скульптуру в бронзу. Там працювали самі мистці-скульптори нап своїми й інших мистців творами. Маєстро Черешньовський щодня потім ходив туди, доглядав їхню працю й сам теж допомагав.

Отож, члени Ділового Комітету, спочатку тільки голова й кореспонденційний секретар, щоденно сходилися й писали комунікати, листи-запрошення до участі в святкуваннях, які були вже призначені на 18-го жовтня 1975 (25-доларовий Бенкет для придбання більшої суми грошей) та відкриття й посвячення пам'ятника в неділю 19-го жовтня 1975 в Гай Парку в Торонто. Потім вибрали ми вужчий Комітет для переведення цих святкувань, на чолі якого стала Софія Проціз. Багато напружувалися наша англомова секретарка Оля Станько, як також Марія Калимин.

Розалія Тисюк, пані Таращук. Треба також згадати нашу скарбничку, яка щоденно діставала багато листів з чеками й мусіла відписувати подяки й посвідки. Полегшало нам тільки з відсиленням листів, бо вже більше місяця пошта не працює. Та все одно ми підготовляємо все, щоб розрахуватися з усіма як тільки почне регулярно працювати наша пошта.

Коли ми розпочинали свою працю в 1972 р., кошторис був зложений приблизно на 40 тисяч доларів, а тепер пам'ятник коштуватиме більше 60 тисяч. Крім того мусимо ще надрукувати Пропамятну Книгу, де крім історії побудови пам'ятника Лесі Українці в Торонто, будуть записані всі жертводавці, куми, точний обрахунок наших видатків і прибутків, а теж імена тих, які нам допомагали не тільки матеріально, але й морально.

**

Прийшов нарешті довгоочікуваний день, коли поставлений був пам'ятник, прикритий світлоблакитним полотном, а посередині висіла широка жовта полотнина замість шнура, яким мала потім відкритися постать Лесі. В суботу на бенкеті головне слово мала проф. Торонтонського університету Оксана Кибальчич-Борецька. Бенкетом провадила мгр. Анна Троян. Бенкет пройшов дуже успішно. Зал в "Фор Сізонс Шератон Готелі — Сівік Болрум" була переповнена. Де-хто мусів навіть вертатися додому: не було більше місця. Було кілька привітань від представників федерального, метрополітального та провінційного урядів; також короткі привітти були від українських центральних організацій. Маєстро теж цікаво говорив про працю, яка робиться з любов'ю — тоді й буває успіх. Свою промову переплітав жартиливими та дотепними словами.

На початку програми після канадського національного гімну відслужили спільний молебень Митрополит Михайл від української греко-католицької церкви разом з Єпископом Кир Ісидором від української католицької церкви. Програму відкриття й посвячення переводили пані А. Мазуренко і М. Шкамбара. Мгр. Аполіна Стебельська сказала коротке слово про Лесю Українку, коли вже почалася мистецька програма. А головну подію — відслонення пам'ятника Лесі Українки перевів міністер федерального уряду багатокультурности достойний Джон Мурро. Разом з ним стягала жовтий шнур і молодша сестра Лесі Українки (між ними шістнадцять років різниці у віці) Ізидора Петрівна Борисова. Міністер подякував українцям за такий чудовий мистецький подарунок — пам'ятник найвизначнішої поетеси та борця за людські права і волю України — Лесі Українки, який збагатив культуру східної Канади, додав краси містеві Торонто.

Хоч у неділю був дуже холодний вітряний осінній день і сонце лише іноді освічувало допогий нам пам'ятник, зате людей зібралось так багато, що тяжко було просунутися ближче до пам'ятника.

Мистецька програма була багата: співали дівочі хори "Діброва", "Калина" та "Веснівка".

МАРІЯ ЗАНЬКОВЕЦЬКА В СПОГАДАХ СУЧАСНИКІВ

(З дсповіді прочитаної в Мельбурні)

Мало хто з українських акторів може похвалитися таким незвичайним успіхом, який мала славна Марія Заньковецька. Хто ж бо ще міг так зворушувати душі глядачів, тримати їх у такому напруженні, заповнювати їх докраю, як вона, — чарівна зірка української сцени, одна з тих великих, які 1882-го року заснували на Україні перший професійний театр. Недарма ж її сучасники, корифеї українського театру, знавці театральної справи, казали, що її праця на українській сцені — це безперервний тріумфальний похід. Її майстерне виконання ролей чарувало не лише глядачів, а й самих акторів, що грали разом з нею.

Марія Константинівна Заньковецька (справжнє прізвище Адасовська) народилася 1860 року в селі Заньки, на Чернігівщині, в родині поміщика. Виховувалась у приватному пансіоні в Черніголі:

грала також оркестра СУМ "Батурин". Імпозантно пройшла дефіляда всіх українських молодечих організацій в уніформах. На закінчення проспівали "Ще не вмерла Україна".

Треба згадати, що несподівано завітала на відкриття й посвячення пам'ятника Лесі Українці панна Маруся Бек з Детройту (Діловий Комітет вислав їй запрошення на ці святкування, але панна Маруся Бек мала вже інше запрошення виступати з промовою десь в Онтаріо і не обіцяла приїхати до Торонто). Всі сердечно вітали її. Вона теж мала коротке слово привіту, глибоке змістом і чуттям, закликаючи всіх об'єднатися навколо Державного українського центру.

Тепер майже щодня можна бачити багато людей, які оглядають і любуються пам'ятником Лесі Українці. Приходять не тільки українці, але й інші наші співгромадяни. Ходять тепер туди наші люди як на "прощу". А місце, де поставлений пам'ятник, справді дуже гарне: на високому горбку красується Леся, навколо відкрита полянина, а далі ростуть ялини, дуби й клени. І це якраз коло дороги, якою проїжджають автобуси, що показують чужинцям місто Торонто.

Приємно відзначити, що це передусім наші жінки своєю невтомною працею довершили це велике діло — перший в Канаді пам'ятник Лесі Українці й цим високомистецьким твором видатного мистця-скульптора Михайла Черешньовського показали й утвердили тут присутність української культури, збагативши цим канадську землю, нашу прибрану нову батьківщину.

Також висловлюємо подяку й признання всім нашим жертводавцям, кумам, прихильникам, які не тільки матеріально, але й морально підтримали нас у вірі, що ми переборимо всі труднощі й доведемо справу до успішного кінця.

Листопад 1975 р., Торонто.

і в консерваторії в Гельсінкі. Маючи 17 років одружилась з російським офіцером Хлистовим, але, будучи з чоловіком у Бендерах, познайомилась з українцем, офіцером і артистом Миколою Садовським. Захопившись українською сценою, покинула свого чоловіка й одружилася з Садовським. Від 1882 року, коли організувався український професійний театр, була одним з його співтворців і основоположників. Працювала то в театрі Кропивницького, то в М. Старицького, то в М. Садовського, то в Саксаганського та в інших. У 1905—6 роках разом з Садовським брала участь в театрі "Руської Бесіди" в Галичині. Протягом 40 років з величезним успіхом грала в безлічі українських п'єс. Померла наприкінці 1934-го року в Ніжені, похована в Києві.

Любов до театру в Марії Заньковецької виникла з її дуже ранніх літ. Ще будучи в пансіоні в Чернігові, вона захоплювалась аматорськими виставами і з успіхом брала в них участь. А 1882 року, в 22-літньому віці, дебютує в Полтаві в трупі Кропивницького в "Наталці-Полтавці".

Після 40-річної праці на українській сцені про Марію Заньковецьку лишилося безліч чудових спогадів, як про незрівнянну артистку.

**

Марія Константинівна вважала, що глядача можна загіпнотизувати, і, справді, своїм виконанням вона так впливала на публіку, ніби тримала її під гіпнозом.

Як згадує в своїх спогадах видатний артист і режисер Іван Мар'яненко, Марія Константинівна... "маючи виключну акторську інтуїцію й хорошу пам'ять, була надзвичайно спостережливою... На сцені, під час дії, Марія Константинівна своєю надхненною грою, силою свого могутнього таланту захоплювала не тільки глядача, а й своїх партнерів, підносячи їх одночасно на вищий щабель. В патетичних сценах її очі то затуманювались, то горіли, як зорі, то кресали іскри. Голос її то був м'який, дитячо-довірливий, то повний безнадійности, горя, то буряний, клекочучий (здавалось, могутній баритон дзвенить), то раптом сріблястий сміх розкотиться. Хто раз почує цей голос, той все життя пам'ятатиме його". Крім цього, вона "мала прекрасну зовнішність і, особливо, надзвичайно виразні чарівні очі, красивий, великого діапазону голос, яким уміла відтінити особливості української народньої пісні. Відомі пісні у її виконанні — це неперевершене, це шедевр".

Майже всі ролі Заньковецької — це "трагічні пісні трагічного кохання". Виконуючи їх, вона так проникалась ними сама, що в найнапруженіших моментах плакала справжніми сльозами, викликаючи сльози в глядача.

Її учень, режисер, театру Б. Романицький, згадує такий випадок у першому році його праці з Заньковецькою. Це було в 1915-му році, він був зовсім молодим актором, і йому довелося грати разом з Марією Заньковецькою в п'єсі М. Старицького "Не судилося". Вона грала Катрю, а він Дмитра. За ходом п'єси в останній дії Дмитро вбігає до хати і застає непритомну Катрю, яка лежить долі. Він її підводить і лише згодом Катря починає говорити. І от іде остання дія, — згадує режисер, — я стою за лаштунками — готуюсь до виходу. Заньковецька грає на сцені сама. Нарешті, Катря падає непритомна. Треба виходити Дмитрові. Я вибігаю, підбігаю до Катрі — Заньковецької, нахиляюсь, щоб узяти її підняти її, беру за руку, рука якась дубова, глянув на обличчя, на всю постать непритомної і... буквально злякався. Я вже забув, що передо мною Заньковецька, я бачив, що Катря по-справжньому непритомна, тобто знепритомніла не Катря, а сама актриса... Що ж робити? Як далі провадити сцену? Адже Катря мусить зараз говорити чи може якимось дати знати помічникові режисера, щоб дав завісу?... Все це блискавкою майнуло в голову, а я стояв розгублений і не знав, що робити.

"Чого ж ти стоїш, дурний, бери!" — почувся досить таки "зловісний" шепіт "непритомної" Катрі. Ну, далі все зрозуміло. Наша сцена пішла, як слід".

Заньковецька ніколи не втрачала самоконтролю і, перш за все, відчувала ролю в цілому. "Як я отут почую ролю, — показувала вона на груди, — то тоді я її зіграю, а як ні, — то й братись не буду".

Вона була глибоким і переконаним реалістом, ненавиділа фальшу в мистецтві. Реалізм Заньковецької поширював рамки побутових п'єс і надавав їм гострого ідейного звучання. Мабуть, через те не любила вона віршованих ролей.

Заньковецька любила процес шукання образу, старанно вишукувала засоби вияву, виявляючи багатющий асортимент тих засобів. Найтяжчі місця ролі артистка на пробах провадила першочинним голосом, ніби внутрішньо прислухалась до своєї ролі, ніби поступово шляхом проб наповнювала себе ролю і лише останні проби грала з повним емоційним напруженням. Той же режисер Романицький пригадує одну з таких репетицій. "Це було готування п'єси "Понад Дніпром". Заньковецька грала нову для неї ролю матері. Після завтра вистава. І от підходить кінець другої дії, де йде прощання матері з своєю оселею, садибою, із своїм сином Мироном (їх злидні жнуть на переселення). Мирона грав Саксаганський. Він же ставив і п'єсу. На сцені майже вся трупа, бо перед цим відбувалась масова сцена. І от перші слова матері — Заньковецької — буквально вдарили по нервах всіх присутніх:

"Ха-атко-о ж моя", — не проговорила, а проспівуючи (в пляні народнього голосіння) просто проридала ці слова Заньковецька. Ми всі окаміяніли, а Заньковецька дійсно таки ридала, п'ючи свої сльози і заливаючи ними своє обличчя. Кінець монолог, дає репліку Саксаганському, а той

стоїть мовчки, очі повні сліз, павза, щось хотів сказати, знову павза, потім Саксаганський махнув рукою і мовчки вийшов у сад. Репетиція перервалася".

Заньковецька вірила, що глядача можна загіпнотизувати, а справді це був колосальний самогіпноз самої Заньковецької.

Така чудова гра Заньковецької, поруч таких крєрифєїв українського театру, як Саксаганський, Садовський, Кропивницький, Затиркевич-Карпинська швидко піднесли наш театр на високий рівень, завоювавши симпатії українського глядача.

Слава про український театр скоро полинула далеко за межі України, і 1886-7 року, через чотири роки від початку своїх виступів, Заньковецька разом з театром з надзвичайним успіхом виступає в Петербурзі й Москві, де вона відразу причаровує глядача.

"Щось невимовно дивне, неописане трапилось, — пише Микола Садовський у своїх спогадах про її участь, зокрема в "Наймичці". — Це був такий тріумф українського слова, якого воно більше ніколи не зазнавало. Заньковецька, цей велетень і талант, розгорнула перед публікою дивні риси простоти й мистецтва. Публіка, яка звикла до штучного і через це блискучого виконання імператорських артистів, потонула в тій божественній, художній простоті артистки... Уперше в житті своїм сальон побачив таку артистичну гру, від чого мусив переконатися, що в мужичому, змученому працею тілі, під драною його свитиною, б'ється часто серце, гаряче серце. Це переконання дала їм художньо-чарівна гра Заньковецької. Зате ж і вітала її публіка! Вся зала, набита, мов улик бджолами, блискучим панством сальонів, стогнала і гучно вітала артистку".

А в газеті "Новое время" з'явилась досить велика стаття її редактора О. Суворіна під наголовком "Заньковецкая в "Наймичке". Тож навіть цей ідеолог "чорної сотні", реакціонер, що досі цькував усе українське, хоч і бачив немало постанов чужоземних театрів, не міг стримати захопленого вигуку: "Я прямо гаварю, другой такой артистки я нікогда не відел". Більше того, цей же Суворін став навколяшки перед Заньковецькою і благав її, щоб переходила на працю до російського театру.

Про незвичайний успіх українського театру довідалися й вищі кола Петербургу. Незабаром на виставу прибув великий князь Костянтин Костянтинович, а згодом наших артистів запросили грати до великої княгині Олександри Осипівни, яка після вистави та зустрічі з Кропивницьким та Заньковецькою сказала ламаною російською мовою: "Мне гаваріл, што я нічого не будет понімай, но я всьо понімай. Ето очень карахо, так весело і тепло, — бладарю".

Після цього українську трупу запрошують до царського палацу. На вистави хотів подивитись сам цар. Оскільки він бажав побачити на кону трагічне й смішне, то було поставлено дві п'єси: "Назар Стодоля" Т. Шевченка та "Як ковбаса та чарка, то минеться й сварка". Водевіль "Як ковбаса та чарка...", очевидно цареві більше сподобався, бо на зустрічі після вистави, як згадує

Садовський, цар сказав: ...*"Я очень много слыхал о вашей игре, гаспада, гм... а севодня я убедился, что его действительно превосходно; в особенності... последнее... Благодарю!"*

"Ми всі покійно похилили голови" — згадує Садовський.

— Гдє іграли? — звернувся він до Заньковецької. У неї, видимо, від ляку душа сховалась у п'яти, і вона мовчала. Бачачи, що треба комусь дати відповідь на царське питання, я осмілюся і і промовив за неї: "На юге, ваше імператорское величество".

"Величество" глянув на мене і привітно хитнув головою".

Українці таким чином і тут здобули велику славу. Той величезний успіх можна було бачити й з того, що відома французька оперета, яка саме прибула з Парижу до Петербургу на гастролі, в ті дні була порожньою.

Відомо також, що Заньковецька справила велике враження й на таких велетнів російської літератури, як Лев Толстой та Антон Чехов (хоч в Чехова, до речі, мати українка). Чехов відвідував кожну виставу, де грала Марія Костянтинівна, познайомився з нею, листувався і навіть збирався написати спеціально для неї п'єсу.

Лев Толстой теж бував на виставках української трупи. Як довідуємося з книжки А. Сахалтуєва "Л. М. Толстой і українська література", незабутнє враження справила на нього своєю грою Заньковецька в ролі Олени з п'єси Кропивницького "Глигай або ж павук", яку бачив Толстой в Москві восени 1887 року. Більше того, він був так захоплений, як згадує М. Лазурська, що післяв за куліси свого сина з проханням від батька "дати йому на згадку ту хустку", що її Марія Костянтинівна-Олена зриває з голови в сцені божевілля...

З листа дружини Толстого довідуємося також, як вони були на українській виставі і як студенти були захоплені: "Студенти дійшли до того, що перестрибнули всі рампи і кинулися натовпом на сцену, де качали і цілували актора Садовського і його дружину, на прізвище Заньковецька, буквально закидали квітами, вінками і врешті капелюхами. Поліція прийшла, насилу розігнала". До речі, серед тих ентузіастів-студентів був і син Толстого.

**
*

Та незважаючи на всі ті успіхи і захоплення з боку царської родини, цензурні перешкоди для наших театрів не зменшувались. Багатьох русифікаторів, що займали високі посади чиновників і навіть міністрів, той успіх бісив, і вони робили все, щоб задушити українську культуру, мову, мистецтво. Одним з таких україножерів був тоді київський генерал-губернатор Дрентельн, що заборонив ставити українські п'єси в Київській губернії. Ця заборона тривала від 1883 року протягом 10-ох років. А скільки таких Дрентельнів та Зелених (Одеса) зустрічав український театр на своєму шляху майже в кожному місті...

1908 року відбулося в Києві відзначення 25-річного ювілею сценічної праці Марії Заньковецької. Це свято, в протывагу розгулові й пограмам,

що їх творили русифікатори з допомогою уряду, перетворилося на поважне культурно-національне свято. Бечір відбувся на сцені театру 15-го січня. На свято прибуло багато делегатів з різних кінців України, а також надійшли численні листи від шанувальників її таланту: робітників, письменників, селян, артистів.

Як пише в своїй книзі спогадів Всеволод Чаговець — під час свята не тільки сцена, а й театр так був заповнений, що ніде було й повернутися. Були гості з Галичини, з усіх кінців України, і з області Війська Донського, з Москви і Петербургу і багатьох організацій Києва.

Мих. Коцюбинський прислав привітання, де говорилося: *"Кожний, хто тільки знає українську сцену, хто знає її діячів, той ніколи не забуде вашого імени, не забуде його й історія України.. Незабутній Кобзар українського горя поставив "слово" на сторожі, а ви понесли те слово, щоб палити серця, щоб будити у них чуйність до сатли і рідної мови... Бажаємо вам довгого віку, сили, енергії, — так, як Україні бажаємо найбільше таких людей, як ви".*

Іван Франко, що був на той час хворий, передав привітання: *"...Зерно прозябло... і нива ожила і вкрилася ясною зеленню, зацвіла буйно, і в слушнім часі видасть багаті плоди. Ось ваша заслуга перед Україною і перед світом".*

"Та ось, — пише далі Чаговець, — оголосили: "Гості з Полтавщини"... Вийшло двоє: струнка дівчина в полтавському вбранні... і плахта, і запаска, і білосніжна сорочка, вишита голубим і рожевим шовком, і золотисті коси, і сині очі — все говорило про батьківщину першої "Полтавки". Із нею поруч уже літній чоловік з сивуватим чубом і пухнастою з сивиною бородою. Земський лікар і громадський діяч. Він розгорнув полотнище, яке було у нього в руках. Дівчина підтримала це полотнище з другого кінця — і перед тисячами очей розкрилася чудова картина.

Широке яскравосинє шовкове полотнище. Справа й зліва намальовані дві скелі. Між ними, на тлі синього неба, вогненні промені зорі на своєму сході, а на передньому пляні — майже в людський зріст — стоїть, як жива, Марія Заньковецька в ролі "Наталки". І незмінні відеця стоять на землі. Немов живий двійник ювіляра!"...

Захопленню глядачів і всіх, хто стояв на сцені, не було краю.

Марія Заньковецька слухала всі привітання, спогади і сміялася з сльозами на очах, наче перед нею оживали чудові картини її власної юности.

Того вечора вона одержала разом з привітаннями багато подарунків. Пізно увечорі, як далі згадує Чаговець, закінчилося це свято в Київському театрі. Але очі таємної поліції не спали. Тієї ночі, коли погасли вогні і все спало, до квартири Садовського, де були складені всі ювілейні дари, увірвалися непрошені гості. Увірвалися переодягнені жандарми і викрали все, що становило для них інтерес... Украдені були тексти привітань, стрічки із зворушливими написами... А знамениту картину "По той бік гора", що подарували полтавці, було вкрадено з артистичної кім-

нати Заньковецької ще до закінчення ювілейного спектаклю. Так вона і зникла без сліду. Недаром жандармерія чи поліція наказала видати на ювілейне свято 50 безкоштовних квитків для своїх таємних агентів.

Отак уряд та його жандарми ставилися до творців українського мистецтва. Всіх тих перешкод не перелічити.

Але багато користи в боротьбі з різними заборонами робила сама Марія Заньковецька. Маючи величезну популярність, безліч прихильників, вона використовувала все для рідної справи.

Якось, пригадує Садовський, будучи в Петербурзі, повернувся він від цензора схвильований тим, що цензор не дав дозволу на нову п'єсу "Чарівниця", яку щойно прислав Карпенко-Карий. Пізніше ця п'єса звалась "Безталанна". Марія Заньковецька відразу зацікавилась цією справою, почала розпитувати. "Гим часом до неї прийшли два пани: військовий і цивільний. По-знайомившись із Заньковецькою, вони почали просити її взяти участь в добродійній виставі.

— Добре, я з великою охотою візьму участь у вашій виставі, — каже до них Заньковецька, — але й собі буду просити вас, панове, допомогти мені в одній маленькій справі. Ви тутешні, маєте великі знайомства і, певно, вам це легко буде зробити. Гості слухали її уважно і один поперед одного згоджувались допомогти.

— От, — розповідає вона їм, — один автор присвятив мені п'єсу. П'єса дуже гарна, мені подобалася, але не знаю, через що, цензура не дозволяє її. Коли ви дістанете дозвіл, я погоджуюся навіть її поставити на вашу користь.

Один з панів попросив примірник п'єси, розпитав про її зміст, а потім, поговоривши між собою по-французькому (сподіваючись, що "хахли" не розуміють), пани побіцяли за годину-дві повернути п'єсу з дозволом...

"Спектакль ми грали даром, — згадує Садовський, — добродійна інституція взяла на свою користь 2000 карбованців збору, а я — дозволену п'єсу".

Це ще раз показує, яких жертв коштували ті дозволи і за яких умов повинен був існувати український театр, що в протигагу російським театрам, не мав ніякої дотації від держави, зате на кожному кроці мав перешкоди. Спеціальним урядовим наказом забронювалося тоді ставити п'єси з життя інтелігенції, історичні, а також переклади з російської мови...

Ставлячи українське мистецтво в безвихідний стан, Москва намагалась знищити українську культуру, а кращих майстрів української сцени переманити на російську. Згадуваний уже редактор "Нового времени", Суворін, кілька разів пропонував кращим українським артистам, зокрема Заньковецькій: "Бросайте вы вашу узкую национальную речку и влияйте в широкое безбрежное море общерусского театра"... але ні Заньковецька, ні Садовський та інші не зрадили свого рідного театру, незважаючи на те, що їм пропонували незрівняно кращі умови праці.

Про це Марія Заньковецька писала в своїй автобіографії: "...на всі намагання залишити ме-

С. Воскресенко

* * *

Цей нишком скривдить вас на все життя
І перший висловить вам співчуття.

* * *

Це істина категорична
І неспростовна, як глупота:
Страшна в людини не фізична,
Страшна душевна глупота.

* * *

Той із людьми вестиме все життя війну,
Хто склав собі завищену ціну.
Ніколи і ніде самозакохане створіння
Ще не знаходило з людьми взаєморозуміння.

* * *

В літературі теж є лази, —
Прокляли їх задля вигоди
Заробітчани-тихолази
Та графомани-всюдиходи.

* * *

Раз батько мимохить
Пи́та синка Євмена:

— Чи довго ще збираєшся сидіть
На шії в мене?
Синок відповідає недвозначно теж:
— Хіба я знаю, скільки ти ще проживеш...

* * *

Коли пройдисвіта прикрутить скрута,
Він очі запускає в небеса,
І, ніби лис отой, петляє й плута,
І сам себе лукаво кута
У пишномовні словеса.

не на імператорській сцені, на примусові запро-
сини п. Суворіна до свого театру, Корша, — до
свого і ще багатьох інших, не дивлячись на ці ко-
рисні запропонування і надзвичайні винагороди,
яких до того майже ніхто не одержував, незва-
жаючи на становище високостоячого в той час
російського театру, не дивлячись на все це — я
залишилась на своїй милій, хоч тоді й зовсім бід-
ній і репертуаром, і положенням, і відносинами
до неї з боку уряду — українській сцені..."

Крім безлічі найкращих відгуків про нашу
славу артистку як мистця, актора, ми маємо че-
мало матеріалів, що говорять про її вдачу, добро-
ту й веселий характер.

Марію Костянтинівну всі ближчі знайомі зна-
ли, як дуже чулу людину, яка завжди рада була
допомогти будь-кому в його горі. Режисер Рома-
ницький згадує такий факт: "У 1915-му році до
Заньковецької прийшов юдин біженець з Гали-

чини. Гаряче просить допомогти, бо він тяжко бідує... Заньковецька майже останні гроші (досить велику суму) віддала цій людині. Він подякував і пішов. М. Устенко (був такий молодий актор) ще почав казати: "Мамочко (так майже вся молодь називала Заньковецьку), навіщо ви? Може він бреше".

— А мовчи, що ти тямши, — відповіла Заньковецька і рвучко вийшла з хати.

Цей епізод і багато інших яскраво змальовують нашу артистку як людину.

Відома артистка Київського театру Марія Мартинюк (справжнє прізвище Малиш-Федорець), яка в 1960 році померла в Австралії, теж з великим пієтетом згадувала Марію Заньковецьку, яка її вперше ввела до театру, готуючи до виступу в "Суєті" Карпенка-Карого в Ніжині з аматорами. Тоді ж на їхню виставу приїздив і Микола Карпович Садовський, який після вистави забрав кращих виконавців з собою до Києва, в тому числі і 17-річну Марію Малиш-Федорець.

Приятелька Заньковецької, Богомолець-Лазурська, — вона ж і її біограф — пригадує ще один випадок. Одного осіннього вечора вони з Заньковецькою їхали поїздом до Ніжина... "У вагоні сонне царство, — згадує вона, — звідусюди стирчать раззуті ноги, скуйовджені голови. Незабаром прийшов кондуктор і почав перевіряти квитки. Кондуктор до старої жінки:

— Ваш білет?

Яксь типова українська бабуся, замість відповіді, низенько вклонилась кондукторові і подала невеличкий клуночок.

— Вам рускім язиком гаварят: пред'явіте ваш білет! — обурився кондуктор і відштовхнув клуночок.

— Який там, голубчику, білет? Ми з сином уперше в житті їдемо машиною і ваших порядків не знаємо, звиняйте, коли що не так.

— Нечево, нечево прікідиваться дурочкой! Знаєм ми вас, зайцев. Контроль прідьот, отвечай тогда.

— Ось вам свячені яблучка, — знову вклонилась бабуся, подаючи знову клуночок, — сьогодні у Спаса була і посвячено. Візьміть, будь ласка, та доведіть нас до Ніжина.

Свячені яблука зворушили суворе серце кондуктора... і баба з парубком лишилися у вагоні. Марія Заньковецька зацікавилась ними і розпочала розмову, з якої ясно стало, що баба дійсно вперше їхала залізницею і везла свого сина до лікарні... Парубок був дуже худенький, соромливий і тихий.

— А ви ж знаєте, де в Ніжині переночувати?

— На станції, голубочко, на станції, — відповіла бабуся.

— На станції ночувати не дозволять... Ну, та ми вам допоможемо...

...Стара з сином і повечеряла і переночувала в Заньковецької, а вранці пішли до лікарні".

Виступаючи 40 років по різних містах України й Росії та Кавказу, Заньковецька здобула безліч

прихильників не тільки серед простого народу. Її обожнювали й такі видатні постаті, як Ілля Рєпін, артист Собінов, композитор Чайковський, грузинський письменник Шавла Дадіані, не кажучи вже про численних українців як Нечуй-Левицький, М. Коцюбинський, Леся Українка, Олександр Олесь, Панас Мирний, Максим Рильський. Останні три навіть присвятили нашій славній зірці свої поезії. А хусточка, яку вона подарувала Толстому, й досі зберігається в московському музеї Льва Толстого...

Заньковецька користувалась великою пошаною, як у своєму театрі, так і серед публіки. "Рідко хто з авторів, — згадує Романицький, — так тонко відчував "муки" творчості молодих акторів і так охоче завжди йшов на допомогу цим "мукам", як Марія Костянтинівна. За те ж ми і любили її відданою, глибокою безкорисною любов'ю".

"Для нас, — підкреслював Мар'яненко, — акторів старшої генерації, — Марія Костянтинівна була зразком і недосяжним ідеалом. Ми горді і щасливі з того, що Марія Костянтинівна Заньковецька серед нас жила і творила і своїми театральними образами зворушувала і наповнювала любов'ю до скривджених"... Далі він згадує ту пошану, те захоплення, яким вона користувалась серед публіки. "Я був свідком, коли молодь після вистави (Кам'янець Подільський та інші міста) випрягала коней, впрягалась сама в фаєтон і відвозила Марію Костянтинівну до її приміщення або садовиля її на крісло і на руках відносила додому".

До речі, в Москві був один українець-капіталіст, як згадує Богомолець-Лазурська, який сам нічого не розумів в театральних справах, але захоплений талантом Марії Костянтинівни, пропонував великі гроші на вшлякування театру-студії ім. М. К. Заньковецької. Сам він був готовий, як він казав, "служити швайцаром при цьому театрі, щоб відчиняти двері Марії Костянтинівні". Та такої студії з різних причин не довелося відкрити.

**

Від першого дебюту в Полтаві 1882 року Марія Заньковецька невтомно працювала на українській сцені аж до останнього виступу на своєму сорокарічному ювілеї в Києві 1922-го року.

За час своєї сорокарічної праці Заньковецька об'їхала з театрами всі міста, а часом і села України, побувала в Москві, Петербурзі, разом з Садовським та Іваном Рубчаком виступала на сценах Західної України, зігравши понад 30 різних ролей, несучи в наряді найкращі перлини рідного мистецтва. Ні переслідування русифікаторів, ні політичні труси в її приміщенні, ні різні заборони нащадків царського міністра Валуєва — ніщо не збило її з рідного їй шляху. Тому то ми з великою пошаною згадуємо її ім'я й тут, далеко від рідної землі, щоб хоч в такий спосіб відзначити 115 років з дня народження і 40 років з дня її смерті.

ЗА НОРМАТИВНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО МОВОВЖИТКУ!

(Співдоповідь на першій гексанадській конференції студій українознавства, Вінніпег, 1974 р.)

"Кед би я була учителька, — гварела єдного дня Марча, — нігда бим школяром не давала слаби оцeni. Єдинка!!! Уф, не шмем ані подумац. Прецо ми наша учителька записала єдинку до школського дньовніку? Прецо?"

Яка це мова? Не польська, як можуть ствердити ті, що її знають. Може сербська, бо написана кирилицею? Словацька, чеська, лише транслітерована з латинки? Ні, дорогі пані й панове! Це українська мова... Руського Керестуру в Югославії. Зрештою, вона й не називається українською. Се "руснацькі єзик" тих українських поселенців, що живуть у Югославії понад 200 років.

Такою, з додатком англійщини, може стати й наша мова в Канаді, якщо ми до цього допустимо. Усе буде залежати сьогодні від нас, викладачів, учителів і редакторів часописів, завтра від наших синів і дочок, а післязавтра від наших онуків.

Що треба робити, щоб не допустити до такого занепаду? Такого жакливого деградування, що поглинуло Руський Керестур (де від 1973 р. вже почали цькувати українців лише за те, що окремі свідомі письменники, а серед них і М. Ковач, заговорили власне про українську мову у школах чи в часописах). Адже й тепер уже чуємо в Канаді ось такі мовні перлини:

"Упалем зі штепсів нір драгсторю і бухнув'єм бондзьом об гару" (записано в Калгарі, 1973 р.).

"Запаркував гару на фрї плейсі" (Записано 1973 р. в Едмонтоні).

Так говорять, на превеликий жаль, дуже часто. Та біда не лише з лексикою. Занепадає фонетика української мови в Канаді. Ось приклади zdeформованих звуків: "шв'ятій" (себто "святий"), "вші" (всі), "черевик на ножі" — в останньому випадку не відомо: "нозі" чи "на ножі" — той черевик, що ...наштрикнутий на ніж?

Псування української мови й вимови відбувається прискореними темпами не лише устами тих, що народилися в Канаді, а й новоприбулими. Одна вчителька курсів українознавства зробила на вечорі таке оголошення: "ПриходІть сюдА вечерОм. БудЕмо відзначати голодИ". У цьому реченні кожне слово вжито невідповідно: або неповідно наголошене, або просто спотворене. Поперше, не "приходІть", а "прихОдьте", не "сюдА" (русизм!), а "сюди", не "вечерОм", а лише "ввЕчорі", не "будЕмо", з неправильним наголосом, а "буДемо"... Слово "відзначати" означає "вшановувати, вирізнявати". Отже, "відзначати голоди", вшановувати голод, — це абсурд, нісенітниця! Ми можемо лише вшановувати пам'ять тих людей, що померли з голоду, штучно створеного Москвою 1933 р. До речі, слово "голод" уживається лише в однині.

Коли я звернув тій учительці увагу, сам-насам, вона здивувалася: "Я сорок літ учила укра-

їнську мову, а такої ревелаяції не чула!" Я знову дуже ввічливо зауважив, що ми можемо вчити лише учнів, учениць, студентів, студенток, себто людей, істот, але не можна "вчити мову", хібащо "вчити (чого?) мови" або "навчати (чого?) мови". Учителька махнула рукою і розгнівано відійшла. Незабаром будуть відзначати 50-річний ювілей її "учительської діяльності": 25 років псувала вона українську мову в Галичині — 25 років псує в Канаді!

Що ж робити, щоб зупинити оцей занепад. масовий занепад українського мовлення в Канаді та Америці? Занепад, що не гальмується навіть тепер, коли наступило пожвавлення, етнічне чи національне, в Канаді, коли українську мову запроваджено в державні школи трьох степових провінцій, коли викладають її уже в багатьох університетах. В самому лише Альбертському університеті щороку близько 200 студентів вивчають українську мову й літературу.

Протягом останніх п'ятдесяти-шістдесяти років українська мова стала високорозвиненим засобом спілкування, літератури, різних галузей науки. Уже створено один стоп, один мовний масив, що став нормою. Нормативність — це загальноприйняте вживання певних зворотів, властивих для мовлення і для письменства. Так, наприклад, неправильно сказати "отворив двер" (почуте в Саскатуні 1973 р.), а лише "відчинив двері". Неправильно вживати "книжки в українській мові" (почуте годину тому на цій конференції), а лише "книжки українською мовою", що відповідає польському "ксьонжкі в єзику польським: чи російському "книги на русском языке" (у зв'язку з цим останнім висловом треба додати, що неправильно вживати "книги на українській мові", що є калькою з російської).

Говорячи про ідіоматичні звороти, треба мати на увазі, що є й паралельні вислови чи форми. — вони зовсім не порушують нормативности мововжитку. Напр., немає суттєвої різниці, яку форму вжито: у Вінніпезі (за аналогією: ріг — на розі) чи у Вінніпегу (за аналогією: куток — у кутку). Це зовсім не шкодить мові, як не шкодять їй, для прикладу взявши, паралельні форми: у краю (з наголосом наприкінці) — у краї (з наголосом на передостанньому складі), у гаю — в гаї... Ці рівнобійні форми лише збагачують мову, надають їй більшої гнучкості, будучи одночасно властивими для нашої норми.

Псує мову непотрібна чужа лексика, напр. "взев гамера" нічим необгрунтоване, бо в нашій мові є "взяв молоток" чи давніша форма "взяв молотка". Непотрібне тут і діалектне "взев".

Старших людей уже пізно переучувати. Подякуймо тим вуйкам і стрийкам за те, що вони й досі говорять рідною мовою, яку привезли сюди 50-70 років тому, що не розчинилися в чужому морі. Натомість треба рятувати дітей, учнів і студентів, навчати їх, як правильно висловлю-

ватись у згоді з українською лексикою, українською граматиною, активною лексикою, з питомими нашої мови зворотами й висловами. Я сам написав їх аж п'ять! Більш як двадцять тисяч примірників розійшлося одного з них — Ukrainian for Beginners — і більш як дванадцять тисяч другого — Conversational Ukrainian.

Який же стан викладання української мови? На жаль, наші вчителі та університетські професори не завжди звертають увагу на якість мови, яку вони викладають. Багато з них ліниві заглядати у словники, у граматики. Мало хто хоче вчити і вчитися. Дехто хибно вважає, що наша мова має йти самопливом, живим потіком. У чужому, англійському оточенні живий потік неминуче доведе до того, що сталося з українцями в Багдяді та Руському Керестурі. Є вже й такі викладачі по університетах, що цілком перейшли на англійську мову, пояснюють граматику, а живе нормативне мовлення їх зовсім не цікавить. Ясна річ, це шлях найменшого опору. А тим часом є ще студенти, що цікавляться тим, що добре і що погане. Є такі, що хочуть вчитися нормативної української мови, дарма що їх не так і багато.

Аналізуючи стан викладання, треба наголосити, на мій погляд, отаку просту засаду: спершу навчати щоденних правильних висловів. Ми працюємо, навчаємось, відпочиваємо, спимо, прокидаємось, умиваємось, їмо, їздимо автом... Саме з такої лексики, що зображує все навколо нас, треба й починати навчання. Учити спершу говорити, подаючи граматику автоматично, у формі самих висловів чи речень. Зрозуміло, що в університеті під час пояснення граматики особливо на першому році, не обійтись без англійської мови. На початку треба її вживати. Але переважати має та мова, якої ми навчаємо. Українська мова! Щоб її чули з уст викладача. Щоб її повторювали. У формі діалогів, питань, відповідей. А потім уже й читали.

Так постає питання методики. Якими методами, якщо методом, чи якими методами, якщо методом, користуватися, щоб навчити студентів правильно говорити українською мовою. За нормальних умов діти вчать мови у родині від батьків, бабусі й дідуся. Проф. Рудницький слушно наголошує у своїй доповіді велику роль ро-

дини, коли ставить у своїх методах дії "дім і родину" на перше місце. Скільки тепер таких учнів чи студентів, що навчилися української мови від батьків? Меншість. Абсолютна меншість. Гадаю, не більш як 30 відсотків. Отже, вчитель у школі чи викладач в університеті має на якийсь час заступити батька чи матір, або й обох, ясна річ, із мовного погляду.

Зі сказаного випливає, що розмовна метода навчання мови, зокрема зорово-слухова метода найкраще надається для наших обставин. Але я не робив би її універсальною. Хай існують також інші методи. Може бути, що хтось бажає (наприклад, якийсь чужинець) познайомитися лише з українською граматиною. Йому не потрібна зорово-слухова метода. Можуть бути комбінації кількох метод.

Хотів би звернути увагу на підготову вчителів і викладачів. Не могу не відзначити пані Рому Франко, народжену в Канаді, що успішно пропагує зорово-слухову методу. Вона, до речі, прагне засвоїти українську мову в усьому її багатстві. Якби ми мали бодай 100 таких ентузіастів у Канаді, стан викладання покращав би до невпізнання. На жаль, серед новоприбулих викладачів трапляється таке, що англійську мову вони опанували досконало, але своєї рідної — не хочуть удосконалювати й говорять привезеним українсько-польським чи українсько-рос. суржином.

Приймаючи формулу проф. Я. Рудницького надруковану деінде, я одночасно наголошую якість мови, яку викладаємо, її нормативність. Я наголошую розмовну методу навчання — у всіх її різновидах — бодай на початку, бодай протягом кількох років у школі, протягом одного чи двох років навчання в університеті. Не можна нехтувати граматиною, треба її також викладати, але вона має бути додатком до вивчення мови, до властивого мовлення.

Навчаймо в першу чергу говорити. Уживаймо чистої української лексики, а чужі слова — лише тоді, коли без них не можна обійтись. Говорімо нормативною мовою! Тоді не буде загрози, що мечем Дамокла нависла над нами, загрози того, що українська мова і в Канаді та Америці перетвориться в покруч, яким говорять і пишуть наші руснаки в Югославії, зовсім не знаючи справжньої української мови.

ВИПРАВЛЕННЯ ПОМИЛОК

Ласкаво прошу читачів виправити друкарські помилки в моїй статті "Іван Збура — перший укра-

їнський поет у Канаді" (березневе число за 1975 р.). Зазначаю найголовніші:

Стор.	Колонка	Надруковано:	Має бути:
13	1	Говлі	Говді
13	1	ч. 3, 14 вересня 1899	ч. 37, 14 вересня 1899
14	1	Таж ми вам	Таж ми б вам
15	1	Змалював отут	Змалював оту
15	2	Паламерюка	Паламарюка
18	1	жуємо хліб з літератури	жуємо хліб не з літератури

На стор. 18 внаслідок пересунення рядків поплутано назви книжок при авторах. Має бути: Данильчук — **Світає день**, Івах — **Бойова сурма Українц.** Ічнянський — **Ліра емігранта**, Тулевітрів — **Думи і пісні**.

Оскільки мою статтю надруковано з однорічним запізненням, треба додати до списку: Кузьменко, 1974, **Івасик та його абетка**. Крім того, в список треба включити: П. Степ, 1960, **Брати**.

З пошаною — Яр Славутич

ВИДАТНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ СЕЛЕКЦІОНЕР ІВАН ЮСТИМОВИЧ ГРОМИК

До 75-річчя життя та 50-річчя науково-творчої праці

Селекція рослин у широкому визначенні — це добір кращих відмін рослин, що або вже існують в природі, або мусять бути створені штучним схрещуванням.

У добу швидкого приросту населення та загрозливого недоживлення значної частини людства вже тепер, проблема радикального збільшення продукції сільсько-господарських рослин стала чи не найактуальнішою проблемою. Використовуючи велику пластичність рослин та їх здібність нагромаджувати з покращенням умов органічні речовини, людство ще з прадавніх часів безнастанно покращувало як агротехніку культивування так і самі рослини. В сучасній добі агротехніка та застосування добрив у передових країнах досягли вже такого рівня, що дальший прогрес можливий тільки шляхом інтенсивної селекційної роботи над ними та вирощування більш продуктивних форм самих рослин. Пройшовши етапи початкового примітивного добробуту, потім період, коли селекція вважалася мистецтвом, у цьому столітті вона досягла вже ступені комплексної науки з властивою їй методологією, що опирається на новіші досягнення з молекулярної біології, генетики, цитології та досконале знання самої рослини.

Наслідки не забарились. Сучасна практика в цій галузі подає справді революційні осяги. Згадати б знамениті досягнення американського селекціонера Нормана Берлянда, з ім'ям якого зв'язана т. зв. "Зелена революція". Використавши для своєї праці напівкарликову японську пшеницю "Норін 10", він вивів новий сорт пшениці з коротким стеблом, яка при застосуванні великої кількості добрив не лягає і дає втричі вищі врожаї ніж інші пшениці. Не менш блискучим його успіхом було створення в 1966 р. нового короткостеблого сорту рижу "ІР8" з вертикальним листям. Цей сорт спричинився до нечуваного збільшення рижової продукції в тропічній зоні.

Отже, сучасний селекціонер виступає вже як справжній новатор-перетворювач природи: він свідомо підбирає компоненти схрещування, штучно утворює мутації і, поборюючи стерильність першого покоління подвоєнням хромосомів у міжвидових гібридів, створює нові, продуктивніші та досконаліші форми рослин і цим самим збільшує продукцію харчів. Такий творчий характер селекціонера зближає його з мистцями вищої, духовної сфери. Витворені селекціонером сорти йдуть у світ з ім'ям автора, як іде книжка, картина, чи скульптура. У такому аспекті наш видатний помолог-селекціонер В. Семиренко має не менше підстав на авторську гордість зі своїх знаменитих "ренет", ніж, скажімо, Пікассо зі своїх загадкових шедеврів.

**

По цих побіжних зауваженнях виразніше і в

належній перспективі стануть праця та досягнення нашого ювілята — видатного селекціонера І. Ю. Громика. Ось уже більше ніж чверть століття як нові сорти гороху та інших зернових бобових культур, виведених ним на Уладівсько-Люлинецькій селекційній станції на Поділлі, панують на "гороховому клині" України та інших республік СРСР, досягли площі більш ніж два мільйони гектарів. І ця багатозначна, мало кому з непрофесіоналістів відома "горохова революція" на нашій батьківщині є великим досягненням І. Ю. Громика. З відомих причин його ім'я, як астора тих сортів, не тільки не згадується "там", але ще й подаються інші фальшиві автори їх, ба навіть не згадуються раніш задокументовані в СРСР матеріали про справжнє авторство тих сортів. Ювілейні роки дають тепер нагоду висвітлити для ширшого загалу небуденну постать талановитого українського селекціонера, його життя та віддану працю на добро свого народу.

Іван Юстимович Громик народився 30 листопада 1900-го року в с. Рашкові колишнього Хотинського повіту на Басарабії в селянській родині. Благодатна і чарівна природа Покуття і Зеленої Буковини та спокійний ритм селянського життя витворили працювиту і вдумливу вдачу майбутнього селекціонера і на все життя залишили в ньому нестертий сантимент до Придністрового Покуття.

Свою освіту І. Громик переходив такими етапами: сільська школа в с. Рашкові (1909-12 рр.), середня школа в м. Сороках із закінченням її у м. Кам'янці-Под. в 1920 р. У тому ж році вступив до Кам'янецького Державного Українського Університету на агрономічний відділ (пізніше С.-Г. Інститут), який закінчив у 1925 році зі званням ученого агронома-фітотехніка з селекційним ухилом. У 1929-30 рр. закінчив Вищі курси генетики, селекції та насінництва при Всесоюзній академії с-г наук у Ленінграді—(ВАСХНІЛ), а потім вищі курси методології науково-дослідної праці при Всесоюзному Науковому Інституті дукрової промисловості (ВНІЦ) у Києві. Ще будучи студентом І. Громик розпочав свою наукову діяльність аспірантурою в прикладній ботаніці при науково-дослідній кафедрі Кам'янецьких Вищих Шкіл (СГІ-ІНО), де працював під керівництвом відомого ботаника д-ра Нестора Теодоровича Гаморака. Тоді ж він працював у лабораторії селекції та генетики при кафедрі спеціального хліборобства СГІ. Літом 1923 р. працював по вивченню дикої фльори та природньо-історичних умов центрального Поділля.

Оскільки роки навчання в середній школі припадали на роки війни та революції, цікаво простежити еволюцію І. Громика від стихійно-етнічного стану до стану національної свідомості. Відомо бо, що над кожним українським освіченим юнаком його генерації тяжили згубні наслідки шкіль-

Іван Ю. Громик

ної русифікації. Хоч та молодь і не забувала свого етнічного пня, але відсутність освідомлюючої праці загрожувала прискоренням процесу денационалізації. Твори М. В. Гоголя, особливо його "Вечори на хуторі коло Диканьки" і "Тарас Бульба", хоч російською мовою, глибоко запали в душу Івана.

Вперше у справжню українську атмосферу довелось йому потрапити в 1916 році. Того літа він пішов з сином свого вчителя, Дмитром Світенком, відвідати його старшою брата Костя Світенка, який в той час був у російській армії та завідував харчувальним військовим пунктом в с. Дзвенячці на Тернопільщині (йшла війна). Кость тоді був студентом-медиком Київського університету; перед тим він учився в Кам'янецькій гімназії і були чутки, що він належав до "Просвіти" та, взагалі, в очах свого батька-малороса — був "мазепинцем".

Яке ж було здивування хлопців, коли на їхнє привітання російською мовою, Кость, у мундирі офіцера російської армії та ще й під час службових обов'язків, рвучко, з незадоволенням відповів: "Чи ви не вмієте говорити по своєму-українському, що послуговуєтеся чужою мовою?..." І тут же відчитав їм довгу лекцію — мораль. Засоромлені хлопці стояли й нічого не могли сказати у своє виправдання. На той час до кімнати забігла молода, гарна сестра-жалібниця і, почувши про що йде мова, й собі почала їх "освідомлювати". Вона впевняла, що Україна в скорому часі буде вільною державою і тоді буде велика потреба культурних освічених українців та що їм уже тепер треба готуватися до цього. Цей епізод став зворотнім пунктом мислення юнаків і початком зарису національного їх світогляду. Коли вони поверталися додому, то врочисто прирекли один одному розмовляти тільки по-українському та не соромитися нічого свого.

Через рік сталася революція 1917 року. В Реальному Училищі м. Сорок почався рух серед учнів українського та молдавського роду за введення у навчання їх мов. Українцям пощастило: вони мали висококультурного учителя мови та історії України на прізвище Шуба, який мав солідну власну бібліотеку з українознавства та приносив на свої лекції академічні видання "Южно-Русского Географического і Археологического Об-ва" імператорської Академії Наук з працями Чубинського та інших українських дослідників. Це дуже імпонувало учням. З ініціативи Громика учні організували свою українську бібліотеку, в якій переважали книжки історичного змісту. Особливо зачитувався І. Громик творами Каценка. Згодом гурток побільшився українцями, евакуйованими до Сорок з Хотинських гімназій. Зі зростом гуртка поширилася взаємоосвідомча праця. З України, через Дністер, почали зрідка надходити перші ластівки української преси, що надавала певний напрямок формуванню політичних поглядів членів гуртка. Вже на весняній демонстрації 1917 р. у Сороках українці школи мали поруч червоних бантів на грудях ще й жовто-блакитні стрічки.

Працюючи літом 1917 р. писарем у Рукшинському волосному комітеті Хотинського повіту, І. Громик розмножував на друкарській машинці універсали Центральної Ради та розповсюджував їх по селах волости. Тієї осені він повернувся до школи вже цілком свідомим українцем і відтепер пильно стежив за розвитком дальших подій в Україні. Після окупації румунами майже всієї Басарабії весною 1918 р., він, як громадянин окупованого австрійцями Хотинського повіту, продовжував середню освіту вже в Кам'янці-Подільському, де в той час панувала цілком українська атмосфера: в школах та установах українська мова була державною мовою, йшов буйний розвиток національної преси, видавництв, книгарень, тощо. Виразним виявом української державности став нововідкритий державний Український Університет. Усе це захопило юнака у широкий той струм національного відродження.

Після закінчення С/Г Інституту в 1925 р. І. Ю. Громик дістав працю на Уладівській селекційній станції Цукротресту на Поділлі спочатку асистента, а невдовзі молодшого селекціонера по цукровому буряку. Хоч праця та мала престижу привабність і перспективи, однак молодий селекціонер, що мав ще в інституті нахил до генетичної аналізи, не бачив можливості провадити цю аналізу на такому гетерозіготному матеріалі як цукровий буряк. Його вабила культура гороху, на якому основоположник сучасної генетики, Мендель, встановив закони спадковості. Оскільки ж Уладівка в той час працювала тільки з цукровим буряком, то всяке експериментування з горохом було офіційно виключене. Можна було лише з самоініціативи "гратися" в горохоцьку селекцію на власному городді у вільний час від основної праці. Та не зважаючи на безперспективність свого задуму, настирливий селекціонер вирішив таки розпочати свою "приватну" се-

Багатокультурність є постійною урядовою політикою

Достойний Джон Мунро, як міністер відповідальний за багатокультурність, дає директиви в ділянці загального впливу багатокультурности в усіх міністерствах Уряду Канади. Його спеціальне зацікавлення спрямоване на багатокультурну програму Міністерства Державних Справ, як також на програми спеціальних культурних агенцій, завдання яких є проводити в життя цю політику.

У МІНІСТЕРСТВАХ ДЕРЖАВНИХ СПРАВ

багатокультурна програма має за завдання допомагати у плеканні культурного розвитку всіх канадських груп, які бажать зберегти свою спадщину й тим збагатити Канаду. Для досягнення цієї мети діють:

ВЗАЄМОДІЯ ЕТНІЧНИХ ГРУП

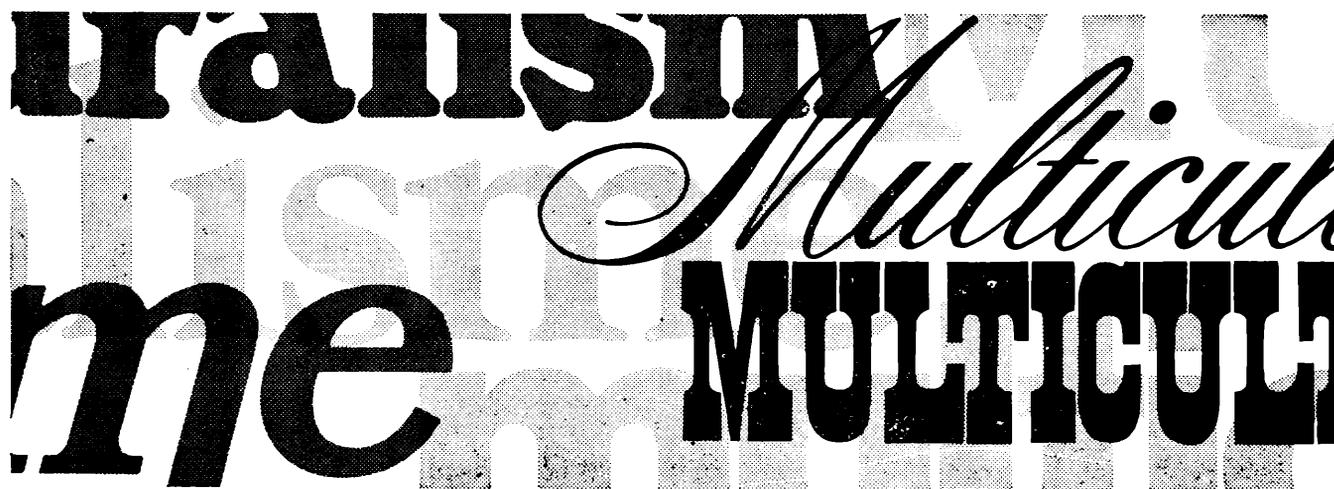
Ця програма дає до диспозиції свої професійні сили на те, щоб допомагати групам на національному й локальному рівнях у ділянках комунікації та організації.

ПРОГРАМА КАНАДСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

намагається скріпити культурну ідентичність меншин та плекати зрозуміння і поширювання знання про культурну різnorodність Канади за допомогою мистецтва, фестивалів народної творчості та літератури.

КАНАДСЬКІ ЕТНІЧНІ СТУДІЇ

Під керівництвом Дорадчого Комітету для канадських етнічних студій в Канаді. Цей Дорадчий Комітет також спонзорує гостинні виклади професорів і лекторів у канадських університетах.

ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НЕОФІЦІЙНИХ МОВ

призначає фонди на опрацювання і продукцію навчального матеріалу для курсів мов.

ПРОГРАМА БАГАТОКУЛЬТУРНИХ ЦЕНТРІВ

допомагає добровольчим групам організувати центри багатокультурності в льокальних громадах.

ПРОГРАМА ІНТЕГРАЦІЇ ІМІГРАНТІВ

допомагає різним групам у ділянці партиципації іммігрантів у канадське суспільство.

ПРОГРАМА ДОТАЦІЙ

призначає фонди для добровольчих груп для підтримки широкого спектру багатокультурної діяльності.

НАЦІОНАЛЬНА РАДА ФІЛЬМІВ

Як частину свого вкладу в програму багатокультурності, Національна Рада Фільмів випродукувала понад 400 фільмів у 19 різних мовах. Їх можна безплатно отримати в бюрох Національної Ради Фільмів у Вінніпегу, Ванкувері, Торонті, Монреалі, Оттаві й Галіфаксі.

НАЦІОНАЛЬНИЙ МУЗЕЙ ЛЮДИНИ

Національний Музей Людини в Оттаві документує історію всіх етно-культурних традицій в Канаді. Цей музей зібрав величезну кількість експонатів, звуко-

візувальних записів і фільмів. Спеціальну увагу звертається на такі елементи як народня архітектура, хатне убєлювання, передіндустріяльна техніка харчової продукції та ручних виробів, традиційні перекази, родинне і комунальне життя, свята та обряди. Також підготовляється культурні виставки та переїздні покази.

ПУБЛІЧНИЙ АРХІВ

Програма Національного Етнічного Архіву має за завдання віднаходити й охороняти етно-культурні рекорди перед втратою, пошкодженням чи знищенням. Персонал фахівців почав збирати рекорди цього багатого й важливого аспекту нашої спадщини через контакти з етно-культурними організаціями, товариствами та індивідуальними особами.

НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА

Національна Бібліотека зорганізувала багатокультурне бібліо-обслуговування. Воно має за завдання постачати книжки в неофіційних мовах, які вживаються в Канаді, для публічних бібліотек, поширювати збірки книжок у неофіційних мовах у більшості бібліотек. Першу колекцію книжок вислано з Оттави у березні 1975 р. Плянється додавати річно по п'ять нових мов, що має досягнути загальне число 70.

подавайте свої погляди або звертайтеся по інформації листовно до:

**Multiculturalism, P.O. Box 363, Station A,
Ottawa, Ontario K1N 8J9**

Hon. John Munro
Minister Responsible
for Multiculturalism

L'hon John Munro
Ministre chargé
du multiculturalisme

лекцію гороху. Весною 1926 року він розгорнув свій план селекції гороху перед директором станції д-ром Л. Л. Семполовським. Той, як справжній учений, не тільки дав на це дозвіл, але ще й приобіцяв виписати з Німеччини кілька нових сортів гороху та літературу по селекції зернових-бобових; також відвів для посівів відібраних зразків гороху 700 квадратних метрів площі серед вимерзлої пшениці.

У тому ж році ентузіаст-селекціонер І. Громик перевів невелику кількість схрещувань різних сортів гороху. В 1927 році вже було ним висіяно 1250 окремих ліній гороху та закладено велику колекцію їх вже на площі 0,5 гектара. Про цю "селекцію" не знало Сортівничо-наслідне управління Цукротресту (СНУ) і тому перспектив дальшої праці без офіційного затвердження не було. І ось, коли влітку 1927 року станцію відвідали представники СНУ проф. П. Льовшин та Янковський, І. Громик обережно поінформував їх та показав в натурі ті незаконно-народжені лінії гороху. Вони були приємно заскочені розмахом "партизанської селекції" з горохом і обіцяли подати про це в СНУ свою прихильну opiniю. Так було здобуто офіційне затвердження існуючої праці з горохом та додано до програми ще інші зернобобові культури — кінський біб, квасолі, сою, віку та сочевицю. З 1928 року починається новий етап офіційного існування на Уладівсько-Люлинецькій станції окремого відділу селекції зернових бобових під керівництвом І. Громика. Завдяки тому, що фактична праця почалася три роки раніш, І. Громик уже в 1930 році мав змогу передати до виробництва два перших своїх нових сорти гороху — МІ УЛСС та МІІІ УЛСС, вони ж були й першими сортами радянської селекції. Вони виявилися кращими ніж закордонні сорти і звільнити народну господарку від залежності від закордонних сортів. Дальшим продуктом селекції І. Громика були інших два сорти — О5 УЛСС та О208 УЛСС, що в 1934 році були передані до Державного Сортівпробування та районувані для виробничих посівів. Сорт О208 виявився одним з кращих сортів і широко розмножується ще й досі на полях не тільки України, але й цілого СРСР.

Починаючи з 1928 року І. Громик широко розгорнув також працю з іншими зернобобовими культурами. Він швидко змобілізував величезні вихідні матеріали для селекційної праці: більш як 2200 зразків гороху, 2400 зразків квасолі, 169 зразків кінського бобу та інших культур. Ця колекція включала матеріали зі всіх країн світу і була джерелом цінних матеріалів, як для прямого добору, так і для створення нових сортів через схрещування. Ні одна станція, що працювала в СРСР із зерновими бобовими, не мала таких великих світових ресурсів вихідних матеріалів як УЛСС. Цей величезний генофонд було широко використано для створення нових сортів, що мусіли відзначатись високою продуктивністю та відповідними якостями зерна, стійкістю проти грибкових хвороб, високим змістом протеїну для сортів зернового типу та високим змістом цукру

і вітаміну С для консервних сортів. Добір сортів вівся також у напрямку одержання сортів ранніх, середньостиглих та середньоранніх для зайнятих парів та продовження періоду консервування для консервних горохів. Для досягнення такої складної мети І. Громик застосовував у великих маштабах гібридизацію не тільки екологічно близьких сортів з цінними господарськими ознаками, але між віддаленими екологічними типами. Щорічно реалізувалося 200-250 різних комбінацій схрещувань та висівалося 25000-30000 окремих гібридних поколінь на площі в 10-12 гектарів ручних посівів. Ніде у світі селекційна праця з горохом не провадилась у такому засязі. Для прискорення ручних посівів І. Громик сконструював спеціальні барабани-маркери, які скорочували вдвічі час та потребу в робітниках (з 50-60 до 20-25 на га.). Він виготовив також спеціальну таблицю-код з чотирьох знаків для морфологічної характеристики гібридів і цим уможливив тяглість гібридологічної аналізи у таких великих маштабах...

Так використовуючи великі вихідні матеріали, правильну методику праці та властивий йому хист аналітика і доброго знавця рослинного організму, селекціонер І. Громик створив методом гібридизації дуже велику кількість цілком нового типу сортів. Вже в 1937 році в резервуарі сортів станції були такі рекордисти по врожайності як 303 УЛСС, 620 УЛСС та інші. В 1938-41 роках він передає до Державного сортівпробування цілу серію нових гібридного походження сортів: 387 УЛСС, 300 УЛСС, 652 УЛСС, 781 УЛСС, 968 ЛСС, 995 УЛСС, Аврора (438) УЛСС та 1227 УЛСС. У цьому ряді особливо врожайним є ранне-середньостиглий сорт 387 УЛСС. Як і вищезгаданий рекордист 303 УЛСС, 387 УЛСС був районуваний після війни не тільки в Україні, але й у більшості районів СРСР. Загально підтрьома сортами селекції І. Громика (208 УЛСС, 303 УЛСС, 387 УЛСС) наприкінці шістдесятих років було більш ніж два мільйони гектарів у посівах України та СРСР, і цей "тріумвірат" сортів незмінно й досі домінує в посівах, не дивлячись на те, що селекційна праця з горохами в повосенний період продовжується. Серед інших сортів, переданих до державного сортівпробування, особливо перспективним є новий тип гороху — 1227 УЛСС з групи трьохквіткових горохів, що продукує на окремій квітоніжці по три квітки замість одної-двох, як у інших типів гороху. Цікаво, що цей сорт створено схрещуванням сорта В. Мандорфська з Фольгером — сортами, що самі не є трьохквіткові. Гібридні сорти 438 УЛСС і 968 УЛСС поєднують у собі високу врожайність, раннестиглість, високі товарові якості зерна і можуть з успіхом культивуватись у південних районах культури гороху. Та рекордистом скоростиглості є сорт 652 УЛСС, який не має у світовому наборі конкурента; він придатний не тільки для парового клина в поміркованих зонах культури гороху, але й для північних районів Західного Сибіру, Якутії та Зеленого Клану. В деяких районах його можна використати для післяжнивної культури.

Крім цих, вже переданих Держкомісії, сортів селекціонер І. Громик є автором великої кількості сортів гороху, що він їх створив пізніше і які вже перед війною були на порозі "виходу в люди". Досить сказати, що серед великої кількості тих сортів було біля 120, які продуктивністю вже перевищували вищезгадані кращі сорти попередньої селекції (303 та 387 УЛСС). З сортів консервного типу авторства І. Громика слід відзначити такі: Л-35, 781 УЛСС, згадуваний раніш трьохквітковий 1227, 1496 УЛСС, 10134 УЛСС та 11672 УЛСС. Оскільки цей матеріал було збережено протягом війни та залишено на станції при еміграції автора до Німеччини в 1943 році, то це гарантувало на довгий час продовження і успішність селекційної праці Уладівсько-Люлинської станції.

Поруч зі згаданими сортами І. Громик є автором цілком нових ботанічних відмін гороху. Тринадцять таких видів зафіксовано і описано в Наукових Записках ВНИЦ-у — 1-2 Київ, 1940.

Крім авторства великої кількості сортів гороху І. Громик разом із селекціонером Цейзіком О. А. є співавторами сортів квасолі 935 УЛСС та 493 УЛСС, як також сортів кінського бобу 1086 УЛСС, 949 УЛСС та 577 УЛСС.

І. Ю. Громик перший в Україні почав селекцію Лімської квасолі (*Phaseolus Lunatus L*) для консервування, яку селекціонери з пієтизмом називають аристократкою зернових бобових культур.

Отакій блискучий, подивугідний, підсумок праці нашого талановитого земляка-селекціонера І. Ю. Громика за перших 18 років його плідної праці.

Крім чисто селекційної праці І. Ю. Громик провадив велику наукову працю з питань генетики, методології селекційного процесу і польових дослідів, агротехніки високих врожаїв гороху та ін. Протягом 1929-41 рр. він брав участь у багатьох з'їздах по селекції та генетиці, на яких робив доповіді та працював у різних комісіях. Також приймав участь у районуванні зернових бобових культур у різних областях України. В 1940 році був у складі наукової експедиції Академії с.-г. наук СРСР по вивченні та збору насіння сортів с/г культур Західної України, Північної Буковини та Басарабії під керівництвом академіка М. І. Вавилова. З популярністю І. Громика, як високого фахівця-селекціонера пов'язана також широка лекторська діяльність. Так, з 1933 до 1940 року він щорічно читав лекції з генетики, селекції та насінництва с.г. культур та по систематиці зернових бобових культур на Всесоюзних курсах по апробації зернових культур для агрономів Цукротресту та Наркомзему УРСР у м. Вінниці на Поділлі...

***

З вибухом Другої світової війни нормальна праця на станції хоча й порушилась, але не припинилась. І. Громик залишився на станції майже зі всім своїм штабом селекціонерів. Завдяки його діяльності та ініціативі було збережено всю станцію під час переходового періоду, коли їй загрожувала небезпека грабунків та цілковитого зни-

щення. У кінці 1941 року Вінницький Цукротрест призначив його директором станції. З надзвичайними зусиллями станція одержала досить пального, кілька тракторів та відремонтувала кілька старих. У цей самий час І. Громикові пощастило "вирвати" з табору полонених у Вінниці біля 50 кол. вояків Червоної армії для праці на станції трактористами, механіками тощо. Все це дало змогу весною 1942 року перевести посіви селекційних та насінєвих категорій майже нормально. Коли в тому ж році станцію перебрала німецька фірма Рабетге і Гізеке, то її представники були приголомшені змістом і розмахом праці станції, зокрема по селекції зернових бобових культур. Протягом двох років окупації І. Громик розмножив на станції до великих розмірів сорти гороху — 208, 303, 387, 1227 та інші, як також сорти квасолі 935 та 493. Це забезпечило йому певний респект з боку німецьких представників, особливо с/г фахівців.

Та ніби з іронії подій того часу директорові станції І. Громикові довелося в 1943 році розплачуватися за його активну участь в організації цивільної української влади після приходу німців в 1941 році. Його заарештувало Гестапо, інкримінуючи йому зв'язок з українськими повстанцями (ОУН). Ще раніш було арештовано всю родину старшого селекціонера О. А. Цейзіка під тим самим закидом, однак за відсутністю доказів усіх було звільнено, хоча О. А. Цейзік і помер у лікарні, не дочекавшись звільнення. З відступом німці почали вивозити зі станції все насіння сортів та устаткування. Як справжній науковець і громадянин І. Ю. Громик знав, що це в основі підірве тяглість праці станції, і тому, на свій ризик, дав розпорядження залишити на елеваторі по кілька центнерів насіння кращих сортів усіх культур та насіння сортів, що були у всіх категоріях сортовипробувань на Попівці та в Люлинцях. Всі категорії гібридів також залишено було в немолоченому стані в Люлинцях. Щоб не залишити станцію без великої колекції світових ресурсів по зернових бобових, він мобілізував увесь персонал та робітників для того, щоб "переділити" насіння зразків колекції та залишити половину їх на станції. На щастя майже всі ці матеріали попередньої селекції збереглися і були використані пізніше в інтересах народного господарства після війни. Усі ж вивезені німцями матеріали пропали в дорозі з Вінниці до Німеччини.

В грудні 1943 року І. Громик з дружиною виїхали зі станції. Після тяжких етапів: Львів-Тарни-Ганедорф, він почав працювати на селекційній станції університету в Гаїле-Саале (Саксонія 1944-45 рр.). У зв'язку з передачею американцями Саксонії більшовикам, він мусів покинути працю і з великими труднощами дістався до Баварії. Там у таборі Райтерзайх викладав природничі науки та математику в українській середній школі протягом 1946-49 рр.

До США І. Громик з дружиною і дочкою прибув в 1949 році. Після перших років пристосування та пошуків праці за фахом (що були безуспішні), він почав працювати в галузі математичної статистики та біометрики, спочатку у від-

ділі шляхів штату Юта (1960-66 рр.), а пізніше, в 1966-75 роках, на авіаційній базі Повітряних сил США.

Ювілят брав активну участь у праці Денверської групи УВАН, виголосивши протягом 1956-1974 рр. п'ятнадцять доповідей з питань генетики, селекції та ін. На еміграції написав велику монографію "Зернові бобові культури Західної України, Північної Буковини, Басарабії та Закарпаття" для Інституту по вивченні СРСР. Надрукував спогади про Кам'янецький С-Г. Інститут (1966) та статтю "Роля українських племен в розвитку її продукції в Канаді та США (1975). З англomовних публікацій (в співавторстві) надрукував "Проектування популяції населення та автомобільного руху для трьох метрополітарних областей штату Юта по п'ятиріччя, з 1965 до 1985 року". Має поверх двадцяти друкованих і в рукописах наукових праць з питань генетики, селекції та біології гороху. Хоч за характером праці в США наш ювілят формально не був пов'язаний з селекційною працею, але він ніколи не поривав зв'язків з селекційно-науковими колами та пильно стежив за прогресом цієї галузі с.г-ва, і в обмежених розмірах навіть продовжує ще працюю з своїми трьохквітковими формами гороху та готує великий матеріал гібридологічної аналізи гороху за роки своєї попередньої праці.

Такий багатогранний і продуктивний шлях нашого ювілята-селекціонера Івана Юстимовича Громика, який зріс від скромного ентузіаста "аматора" в 1925-27 роках до наукового керівника найбільшого в світі, ним створеного, закладу по селекції гороху та інших зернобобових культур на Уладівсько-Люблинецькій селекційній станції на Поділлі.

З наголи подвійного ювілею, що припадає на кінець 1975 року сердечно побажаємо нашому видатному землякові ще довгих літ і міцного здоров'я.

Василь ЧАПЛЕНКО

ХІБА РЕВУТЬ ВОЛИ, ЯК ЯСЛА ПОВНІ?
або
ЩО ДІЄТЬСЯ В БАГАТИМ ВІЛЬНІМ СВІТІ?
(Притча)

Один учений чоловіча,
Щоб людську долю дослідить
(А не для пустощів, розваги,
Мовляв, "від нічого робить"),
Щоб проекспериментувати.
Узяв дві пари не людей.
З якими трудно справу мати.
А сірих польових мишей.
За прикладом старого Ноя
Біблійного, він спарував
Самців — самичок. І з такою
Метою він ізбудував
Ім клітку. А у клітку тую
Дав усього їм для життя:

Насипав купку золотую
Прісця, води дав до пиття.
Ба, вчистив і таку він штуку:
Повітря в клітці внормував.
Як винайшла тепер наука.
Відтак спостерігати став.

Ну й зажили ж тоді ті миші!
Там писк такий, що Боже мій!
Немає й на хвилинку тиші,
Усяких повно веремій...
Та і кохання їм уволю!
Бож часу нікуди дівать!
Не так, як перш було у полі,
Де треба все харчів шукать,
А на зиму робить запаси.
Та ще й бояться хижаків,
Що на ситеньких завжди ласі, —
Сов. лисів або ще і вовків.
А в клітці їж, кохайсь безпечно,
Про те чи те уже не дбай.
А втіхи всякі безкінечні, —
Ну, словом, не життя, а рай!
Як рій за роєм — мишенята...
Тож розплодилася мишва
З кохання в клітці тій багатій.
І так тривало років з два,
Аж поки стало їх дві сотні.
А потім сталось диво з див:
Змінились миші ті істотно,
Немов би хтось їм поробив.
Вони ще їли... Та й кохали
Самці самичок досхочу,
Та вже маляток не плекали.
Щоб писку не було, "плачу".
А далі їх і менше стало...
А розваг — гризня лише... Старі,
Вони й кохатись перестали.
Не раді вже ніякій грі...
Уже й ногами ледве лезять,
Беззубі, преса не вгризуть,
Одне на одного налазять
Посліплі... Писку вже й не чуть...
Настала в клітці прикра тиша...
Немає руху й навання...

І от одного дня
Остання в клітці здохла миша.

— Хіба режуть воли, як ясла повні?
— Ревуть, сердешні, та ще й як!
Як шлунок задоволені ґрунтовно,
Як і кохаються усмак
Без пелюшок, дітей, мєроки,
Не думавши про те, що роду висохнуть витоки. —
То що ж робити
Нудно жити!
Тоді вже б'ються та кривляються усяк.
Аж поки не зведуться на здохлак.

О люди! Миші ж вигибли отак!

ПРИМІТКА. Цю притчу я присвячую д-рові М. Данилюкові, бо я з його інформації, висиланої через "Голос Америки", довідався про експеримент із мишами.

В. Ч-о

Про генезу Грінченкового "Українсько-російського словника"

Про цей словник знає не тільки кожний українець, а й багато чужоземних славістів. На жаль, мало хто з нас знає, що ініціатором і основоположником цього словника був Тарас Шевченко. Він безперечно бачив, що політика російського уряду веде до повного злиття української і білоруської мов з мовою російською і що в 1850 рр. вся українська інтелігенція вже була поросійщена чи попольщена, а українська народна мова збереглася тільки під сільською солом'яною стріхою та й то до певної міри вже забруджена російськими елементами, що були до неї занесені солдатчиною та розвитком промислу.

Це поглинення української мови російським імперіялізмом уже замітив і А. А. Метлинський, запротестувавши проти русифікації написанням словника (1835), який зберігся у рукописі. Безперечно, більше значення для розвитку української лексикографії має вже словник Парпури "Содержаніє малоросійськихъ словъ, содержащихся в "Енеидѣ" (1798), та "Краткій малоросійській словарь" О. Павловського, доданий до української граматики, виданої в 1818 р. Цей словник таки остався джерелом для вивчення лексики й фонетики української народної мови ХІХ в.

Оскільки росіяни привели українську мову до такого стану, що твори своїх письменників перестала розуміти й своя інтелігенція (для неграмотного покріпаченого населення література була недоступна), то прийшов у моду спосіб мовного пояснювання. Цей спосіб практикували наші письменники ще й в значно пізніших часах. Маємо можливість про це переконатися в творах П. Куліша, М. Вовчка та інших.

У 1855 р. вийшло перше видання словника Російської Академії Наук "Словар малоросійського нарѣчія" О. Афанасьєва-Чужбинського, але його видання було припинене уже на букві "з". Подібна судьба зустріла в 1861 р. "Опыт южнорусского словаря" К. Шейковського. Вийшов у Москві тільки "Словарь малоросійськихъ ідіомовъ" М. Закревського.

Всі ці словники за своїм об'ємом були невеликі, мали для української лінгвістики більш символічне ніж практичне значення.

Тарас Шевченко, якого безталання нашого народу так глибоко занепокоювало, інтенсивно займався думкою, як би зберегти мову свого збіднілого, покріпаченого народу, пригнобленого деспотизмом російського царя. І так він задумав написати великий тлумачний і перекладний словник, де було б підхоплене кожне українське слово і належно пояснене. На жаль, до реалізації цього задуму він приступив аж по своїм повероті з 10-річного тяжкого заслання в 1857 р. з тяжко підірваним здоров'ям. Але все ж таки почав він

збирати між народом і в літературі вишукувати народні гасла, прислів'я, афоризми, метафори, тощо, влучно пристосовуючи їх до речень. Пізніше цією працею Шевченко зацікавив співробітників культурно-наукового журналу "Основа", П. Куліша з його дружиною іannoю Барвінок, В. М. Білозерського, М. Костомарова, А. В. Марковича, М. Д. Мицька, М. Т. Номиса, А. А. Пестржецького, М. Г. Щербака та інших.

Та хоч Шевченко старався зібрати якнайбільше матеріалу, щоб якнайскорше цю словникову справу довести до кінця, але підрите здоров'я йому не дозволило цю шляхотну працю докінчити і він помер, коли йому завершилося 47 років. Словниковий матеріал його приятелі депонували в редакції.

Шістдесяті роки минулого століття в Російській імперії, про які наша письменниця Олена Пчілка пише: "Славні шістдесяті роки", були позначені коротким лібералізмом. У 1861 р. наступило скасування кріпацтва. Період цього лібералізму позначився немало й на культурнім розмасі, а особливо маркантно позначився на Україні, де активно почали організуватися студенти. Ініціативу до організування додали поляки, які пригтовлялися тоді вже другий раз скинути зі себе російське ярмо і відновити колишню Ржеч Посполіту (це повстання нарешті вибухло в 1863 р., але було російською армією криваво здушене).

Українці відмовились взяти участь у цім польським визвольнім русі, хоч деякі поляки, знаючи генезу свого походження, оголосили навіть у газетах, що хотять направити кривди зроблені українському народові їхніми предками й повертаються знову в лоно України. Були то сини українських попольщених поміщиків, яким належали великі маєтки на Правобережній Україні. До цих відважних студентів належали: В. Антонович, Т. Рильський, П. Житецький, К. Михальчук, Б. Познанський, а до них прилучилися й сини землевласників чи чиновників з Лівобережної України, батьки яких заміняли свою рідну мову, для користюлюбства, на мову російську. До них належали: М. Лисенко, М. Старицький, М. Драгоманів, О. Русов та майже всі пізніші учасники продовжування словникової праці, розпочатої Т. Шевченком. Ці студенти тоді так само організували на Україні недільні школи, вчили народ грамоти й писали для нього легку літературу. При цім збирали вони між цим простим народом етнографічний матеріал: пісні, народні оповідання, прислів'я, тощо.

Коли у 1862 р. знову налягав чорний туман над Україною, коли російський уряд заборонив видавання місячника "Основа", інвентар редакції передано одинокій на цей час українській організації — Старій українській громаді, а з цим ін-

вентарем попав туди започаткований Т. Шевченком український словник...

Українська громада, головою якої був обраний Микола Лисенко, покликала до співпраці і деяких молодших студентів, які присвятили свій вільний час праці над словником. Особливо плідним працівником на цій ділянці проявився М. Лисенко, який уже в 1860 р. став на обрії української культури, як світла зірка, й не було на Україні важнішої події у якій би він не брав активну участь. М. Лисенко з своїм побратимом М. Старицьким присвятили всі свої сили збиранню матеріалів для словника, української хрестоматії та українського синтаксису — підручників, які вони вважали за необхідні для розвитку української культури. Саме завдяки Лисенкові, в короткім часі вся Україна була змобілізована для збирання етнографічних матеріалів. Всі змобілізовані діячі відчували в нім щирого патріота і людину, покликану для згаданих праць й проявили до нього повне довіря. Микола Лисенко від тепер стався аортою Шевченком започаткованого словника і дійсним продовжувачем діла великого поета. Рідко трапляється в історії культури, щоб дві душі були собі так споріднені духово і щоб своєю спільною працею зіграли таку важливу роль у відродженні народу, як це сталося у випадку Шевченка й Лисенка.

І так М. Лисенко зі своєю армією етнографів ідеалістів, до яких зачислимо, крім уже згаданих ще В. Л. Беренштама, П. С. Єфименка, Г. А. Залюбовського, М. Т. Лободовського, І. І. Манжур, В. Марковича, П. Д. Мартиновича, А. К. Павлова, А. П. Свидницького, М. Ф. Симеренка, Г. Ткаченка, Єрстова, І. А. Житецького, А. І. Лоначевського, Петруняка, А. А. Андрієвського, А. Д. Антоновича, Т. К. Волкова, А. А. Житецьку, М. О. Комарова, А. Я. Кониського, О. П. Косача, Т. Н. Левицького, Т. Г. Мищенка, Т. Г. Панченка, І. Я. Рудченка, С. Ф. Русову, Е. Г. Трегубова, В. І. Торського, П. П. Чубинського, О. Пчілку, В. Н. Леонтовича, Д. І. Яворницького, В. Гнатюка, В. Шухевича — у скорому часі на збирали силу-силенну потрібного матеріалу. Із цього матеріалу була зложена, за редакцією учителя гімназії Хуторного-Любенця, українська граматика та перша читанка для дітей. Після цього, їхньою заслугою, виходить читанка для вищих річників і хрестоматія.

Щоб не було для царських посіпак підозрілим, що сходяться більші гуртки студентів і взагалі, щоб справа зі словником швидше посувалася вперед, розділили співробітників на три групи: одна мала працювати в М. Лисенка, друга у д-ра Панченка або М. Старицького, а третя у В. Антоновича. Завданням комісії було зібраний матеріал перевіряти й систематизувати.

Особливо інтенсивно почали працювати над словником у 80-ті рр., в час коли навіть підписування українського тексту під вокальні ноти строго заборонялося, хоч би це відносилось й до етнографічного матеріалу, вжитого в науковій праці, як взірець. Таким ганебним був Емський указ (закон) про заборону українства на Україні, підписаний у 1876 р. царем Олександром III.

До словникової праці запросили наші ідеалісти проф. В. Науменка, головного редактора "Киевской старины". Але Науменко, переобтяжений редакційною роботою, доручив працю над словником Є. Тимченкові... Тут ще важливо зазначити, що сталими членами всіх трьох словникових комісій були тільки О. Пчілка та Є. Чикаленко, який пізніше будучи на еміграції в Подєбрадах, головував у термінологічній комісії при УГА.

У 1860 р. редакція "Основи" виписала вже збірку на Видавничий фонд словника, започаткованого Т. Шевченком. Для зразка завели вони в журналі навіть і мовний куток у формі вже започатого словника. На цю відозву за короткий час зібрано на словникову ціль 4.000 карбованців. Ця сума по смерті М. Костомарова перейшла на руки Петроградської Академії Наук, яка реалізувала заповіт свого члена проф. Костомарова тим, що виписала конкурс на видання українсько-російського словника.

Тому, що АН у своїм конкурсі визначила дуже короткий реченець, М. Лисенко, як голова Громади, звернувся з проханням до АН продовжити реченець і звернувся до свого приятеля О. Русова, щоб той узяв на себе остаючу редакцію словника. Але проф. О. Русов був зв'язаний умовою по випрацюванні статистик кількох губерній, тому рекомендував для цієї важливої праці Бориса Грінченка, з яким М. Лисенко і Громада опісля підписали таку умову: За працю над словником М. Лисенко від Старої Громади зобов'язується платити місячно Б. Грінченкові і його дружині Марії Грінченковій по 100 карбованців, а крім того Грінченкові уділяється пріоритет у публікації його праць в органах Старої Громади.

Б. Грінченко зі своєю дружиною інтенсивно взялися до праці й у 1907 році словник був готовий, начисто переписаний і зданий до друку у чотирьох томах. Петроградська Академія Наук виплатила Б. Грінченкові виписану в конкурсі премію — 4.000 карбованців.

Цей словник вийшов у Києві 1907-1909 рр. під таким заголовком: "Словарь української мови", збрала редакція журналу "Кієвская старина". Упорядкував з додатками власного матеріалу Борис Грінченко. Словник (перекладний і тлумачний) охоплює коло 70 тисяч слів.

Словник був перевиданий у 1923 р., 1927 р., а накінець у 1958-9 рр.

Видання цього колосального твору — "Українського-російського словника", було надзвичайною подією не тільки для українського народу, але є гордістю і всього слов'янського світу.

Із статті можна також бачити, скільки ідеалістів було у шістдесятих роках минулого сторіччя, які з великим захопленням працювали для відродження свого народу і то за страшних умов, без власної користи й слави.

Література:

- О. Пчілка "Мої спогади, Київ 1914.
- Є. Чикаленко "Мої спогади", Львів 1925.

ВІСІМ РЕЦЕНЗІЙ НА ОДНУ КНИЖКУ

(З нотаток автора рецензованої книжки "Чехов і Україна" — Видання Українського Вільного Університету. 1973 р. 150 стор.)

Автори рецензованих критиками і читачами творів звичайно не реагують у пресі на ті рецензії, а беруть їх до уваги або ігнорують. Але тому, що ні однієї з восьми рецензій на мою книжку "Чехов і Україна" я ні в якому разі не хочу ігнорувати, а з другого боку, перш ніж усі ті рецензії взяти повністю до уваги, я мушу дещо в'яснити або ствердити, не входячи в полеміку, оприлюднюю ці нотатки, що можуть бути цікаві не лише для рецензентів, а й для читачів взагалі. Тим більше, що особа Чехова до деякої міри контроверсійна в ширшому колі українців, а ця праця про нього мала б вийти також англійською мовою.

1.

Першим відгукнувся на книжку "Чехов і Україна" **о. Ір. Назарко**, ЧСВВ, у щоденнику "Америка" (ч. 225, 21. 12. 1973). В обширній рецензії автор познайомив читачів з усіма розділами книжки, цитуючи дуже багато з неї уривків, та дуже позитивно-прихильно оцінив усю працю. Наприкінці рецензії **о. Ір. Назарко** висловив здивування, "чому між творами Чехова з українськими елементами Овечко не згадав оповідання "Ванька", що його Коцюбинський переклав українською мовою, ні п'єси "Три сестри", що її ставили на сцені Львівського театру". Дуже слушна заувага. Правда, щодо п'єс узагалі, то я й не планував у цій праці торкатися його драматичних творів зовсім. А от щодо "Ваньки", то це мій "промах". Готуючи працю до англійського видання, постарався і те і друге включити в аналіз українських елементів Чехова в його творах.

Слушну помітку робить автор рецензії, стверджуючи, що "також у бібліографії немає доброї праці **Н. Крутікової** п. н. "Творчість **А. П. Чехова** та її значення для розвитку української літератури", Київ, 1954, та відомої статті **М. Рильського**

Д. Дорошенко "Мої спомини про минуле" — 1923.

Проф. Д. Дорошенко "Володимир Антонович", Прага 1942.

Софія Русова "Мої спомини", Прага 1936.

Остап Лисенко "М. Лисенко у спогадах сучасників", Київ 1968.

Михайло Старицький "К біографії **Н. В. Лысенка**" (Воспоминания), Киев 1904.

Федір Савченко — видання УАН "Заборона Українства 1876", Харків-Київ 1930.

М. П. Івченко "Сучасна українська літературна мова", Київ 1962.

Б. Грінченко "Словар української мови", Київ

"**Антон Чехов**". І ця сугестія буде використана автором праці при черговому виданні.

Але останню "дрібну заувагу технічної природи" Шановного рецензента, на жаль, прийняти, мабуть, не зможу. Автор пише: "Всі три резюме... повинні бути на кінці книжки, а не на початку". Щодо "Від упорядника" та щодо "Подяки добродійцям", то ще сяк-так, хоч, видаючи з такими фінансовими труднощами українські книжки, мусимо, на мою думку, бодай уміщенням імен тих, що допомагають, на початку книжки висловити свою вдячність. До речі, практикують те саме й американські автори й видавництва дуже часто. А щодо трьох резюме (англійською, німецькою і французькою мовами), то дав я їх на початку книжки свідомо: поки ще книжка вийде колись англійською чи будь-якою чужою мовою, я тим самим хотів навіть в українському виданні вже тепер звернути увагу чужому науковому світові на українське походження Чехова та українські елементи в його творчості. Коли б ми жили і видавали подібні книжки в Україні, то, звичайно, я так би не робив.

Кінчає **о. Ір. Назарко** свою рецензію такими словами: "Без уваги на деякі дрібні недоліки, дисертація **д-ра І. Овечка** є оригінальна, солідно опрацьована цінна й тому вона повністю заслуговує на те, щоб її перевидати друком (не тільки офсетом) і в великому тиражі, бо в Україні і поза Україною дуже мало праць українською мовою українських авторів про Чехова в поданому тут світлі й правді".

Автора праці така перша "ластівка"-рецензія на неї справді заохочує і помагає далі працювати в ділянці вивчення даної теми-проблеми.

2.

Другим рецензентом моєї праці "Чехов і Україна" був **д-р Роман В. Кухар**, університетський професор славистики, сам письменник і поет, у газеті "Гомін України" (ч. 4, 19. 1. 1974) п. н. "Актуальна праця про Чехова". Уже назва статті-рецензії говорить сама за себе. Рецензент особливо підкреслює важливість даного видання з огляду на велику популярність Чехова в Америці і взагалі на Заході. Також корисну пораду дає **д-р Р. В. Кухар**, пишучи: "В обговоренні українізмів у Чехова дослідник приводить низку посилань з його новель, а варто було б розділ поширити теж на тематичні й мовні українізми у драматичних творах Чехова, бо й там доволі їх". Як бачимо, це те саме, що радить і перший рецензент, **о. Ір. Назарко**, що й свідчить про те, що цей недолік слід усунути і в черговому виданні працю таки поширити...

"Своїм цінним твором "Чехов і Україна"... збагачує автор українську дослідну літературу чехіани і буде підвалини для нового внеску (дійсно ревелюційного "новум") в англomовну літературу про Чехова", — закінчує свою рецензію проф. д-р Роман В. Кухар, даючи тим надхнення авторові книжки довести її до видання англійською мовою.

3.

Редактор **Петро Ямняк**, довголітній журналіст і громадський діяч, видрукував свою рецензію на "Чехов і Україна" в газетах "Кан. Фармер" ("Вільний Світ" (21. 1. 1974). Переповівши коротко зміст книжки про Чехова, П. Ямняк запитує: "Чи не на черзі Достоевський — син нашого соняшного Поділля, син українського священика, який через сварню в родині покинув Україну й застряг в московське море, збагачуючи не тільки московську, але й світову літературу, що зробив і М. Гоголь?..." Щодо мене особисто, то "на черзі" інший...

Рецензент вважає, що "українці повинні бути вдячні Шановному авторові, що піднявся оборони А. Чехова як великого сина України... Не забуваймо, що був час в Європі, коли й в Німеччині, Франції, Англії, Польщі та інших країнах писали вчені, письменники свої твори латинською мовою, але ніхто за те німця чи француза не вважав римлянином. Вони залишилися синами свого народу. Так само й М. Гоголь і А. Чехов, творячи в важких обставинах, пишучи по-російськи, на все залишаються синами України, хочуть того чи ні москалі".

Цією рецензією П. Ямняк вчасно підтримав думку автора праці про Чехова, бо серед українців все ще існує подекуди застереження проти Чехова лише тому, що він писав "ворожою мовою".

4.

Під заголовком "З книгарської полиці" вмістив у газеті "Америка" (ч. 38, 23. 2. 1974) свою рецензію літературознавець **Іван Боднарук**. Почнемо з кінця цієї рецензії. Автор пише: "Хоч у дечому не погоджуємося з автором книжки про Чехова, то все ж мусимо признати д-рові І. Овечкові, що з великою солідністю зібрав багатючий матеріал про російського великого письменника, та його зв'язки з Україною. Зокрема ми вдячні Овечкові, що довів українське походження талановитого російського новеліста й гумориста. А про це не тільки чужинці, але й численні українці не завжди знають". Але в чому ж не погоджується рецензент?

"Але можна поважно сумніватися, чи Чехов уважав себе українцем, хоч не можна заперечити, що була в нього свідомість українського походження", — пише рецензент. Як бачимо, рецензент дуже різко розділяє поняття "українець" і "українського походження". "Свідомість українського походження й почуття приналежності до українського народу — це дві різні справи", — слухно твердить І. Боднарук, якщо під "приналежністю" розуміти національну свідомість або патріотизм, як ми розуміємо це сьогодні... Про це останнє в Чехоча, до речі, я й не твердив. Навіть навпаки: "Щождо української національно-визвольницької концепції, то такої ясної концепції, поза симпатіями до українських національних діячів просвіти, у Чехоча,

звичайно, не було" — так звучить 12-й і останній пункт моїх висновків у книжці. Але що Чехов таки вважав себе українцем, то це факт. А його вислови "Я хохол і тому ледачий" або "В моїх жилах тече ледача хохляцька кров" аж ніяк не можуть свідчити про брак теплого відношення Чехоча до українського народу як у цьому сумнівається рецензент. Подібні вислови можна почути ще й сьогодні і то навіть від дуже свідомих українських діячів культури і літератури, а зокрема оте чехівське вживання слова "хохол" я намагався відповідно пояснити в книжці, але, мабуть, не для всіх достатньо переконливо. У черговому виданні постараюсь зупинитися трохи довше і глибше на тому пункті...

Рецензент також припускає, що Чехов "не знав добре Шевченка". Якби й навіть так, то чи це відбирає від нього право бути українцем? Українцем не в нашому сьогоднішньому національно-визвольницькому розумінні, але таки українцем. Але Шевченка Чехов таки знав, перекладачів для розуміння Шевченка не потребував. Якби не знав, не читав в оригіналі, не розумів поетичности Шевченка, то як же він міг писати таке Білоусову (3. 8. 87), який зробив переклад збірки Шевченкових творів: "Сам вибір Шевченка свідчить про Вашу поетичність а переклад зроблено з відповідною добросовістністю"? До того ж, нам важним є також той факт, що Чехов цинив не лише поезії Шевченка, але й його національну свідомість і боротьбу. Про це варто було б також ширше написати в книжці "Чехов і Україна", бо літературний "хрещений батько" Чехоча Плещеев був у засланні разом із Шевченком і там дуже близько здружився з ним, що відбилося й на відношенні Чехоча до творчости Шевченка.

Хоч у рецензії І. Боднарука багато непогоджень з автором праці про Чехоча, або краще кажучи, якраз тому, що ті непогодження є, ця рецензія, написана в доброзичливому тоні, буде допоміжним поштовхом до поліпшення тієї праці, тобто до збагачення її більшим доказовим матеріалом у другому виданні.

5.

У відділі огляду книжок і рецензій написав у літературному додатку тижневика "Томін України" більшу статтю про кн. "Чехов і Україна" д-р **Михайло Лоза** ("ГУ", ч. 6, 1. 6. 1974). Автор рецензії на початку підкреслив ясність і приступність неуклого викладу про Чехоча в рецензованій книжці. За одну з причин, що "хоч "Чехов і Україна" — твір суто науковий, читається він легко, приємно — з зацікавленням", рецензент вважає тему праці, яка "майже нова, дуже мало опрацьована в нашій науковій літературі". А далі автор рецензії висловлює побажання, щоб з рецензованою книжкою "запізналися найширші круги читачів, а особливо ті читачі, які цікавляться проблемами російсько-українських відносин... українські публіцисти, журналісти, учителі, студенти (не говорю вже про літераторів), бо праця ця дає читачеві відповідне знання предмету, а крім того дає йому до рук відповідну зброю, яку можна використати для аргументації певних справ в ділянці російсько-українських відносин".

Наприкінці рецензії дуже слушно зауважує рецензент, що "наука не стоїть на місці" і що моя праця "не є останнім словом відносно питання: "Чехов і Україна". "Як воно не було б, то праця д-ра Івана Овечка для майбутнього дослідника цієї справи буде найглибшим джерелом" — кінчає свою рецензію д-р М. Лоза.

6.

Д-р Лука Луців відгукнувся на "Чехов і Україна" в своїй постійній рубриці в "Свободі" (ч. 116, 21. 6. 1974) п. н. "Про нові видання". Як і І. Боднарук, д-р Луців зосереджує свою увагу в рецензії на розділюванні понять "українець" і "українського походження". Він також пише таке: "Україна для Чехова не була якоюсь національною окремішністю, це була для нього частина Росії". Слушно. Але річ у тому, що я й не твердив у своїй праці щось протилежне. Та й чи тільки для Чехова Україна була "частиною Росії"?

Недоречний і без ґрунту здогад д-ра Луцева, що, мовляв, "праці цього роду... часто бувають перебільшувані у своїх висновках, бо тут діє знана приповідка: "Шукайте, а знайдете!" Коли пишуться такого роду праці, то авторам (якщо це справді наукова праця) не приходять на думку спочатку "шукайте, а знайдете", а потім уже писання праці. Уже сам задум написати на таку або іншу тему наукову працю приходять авторові лише після того, як він у своєму житті не раз і не два "знаходив" щось, що його зацікавило, навіть без спеціального "шукання". "Знаходив" і я на протязі багатьох років, навіть не думавши і не гадавши тоді писати працю про Чехова, те, про що написав кілька десятиріч пізніше...

"Тепер підсоветські автори в Україні пишуть праці про вплив Чехова на українських письменників, бо це потрібне Москві, але зробити з Чехова українця не вдається навіть тому, хто дуже "шукає"... Це речення в рецензії д-ра Луцева мені зовсім незрозуміле. При чому тут підсоветські автори і моя праця про Чехова? До того ж, я пишу більше про вплив України й українців на Чехова, а не навпаки, і цим самим кладу палки в колеса советському літературознавству, яке справді "шукає" протилежного. А що Москві Чехов як українець стає вперек горла, то й зрозуміло, що там навіть "шукати" доказів про його українське походження та українські елементи в його творчості, про ненависть до Москви і т. п. — небезпечно.

Д-р Л. Луців сумнівається навіть у симпатіях Чехова до українських національних діячів просвіти, пишучи: "Та й тут ще треба б було довести, чи ця симпатія була до цих національних діячів як до українців (тому, що вони були українцями), чи як до людей взагалі". Це вже справжній ребус Шановного рецензента для мене. Та все ж і цей матеріал з відгуків Шановного автора послужить мені заохотою до глибшої аналізи почуттів Чехова щодо України й українців у черговому виданні.

7.

Сьомим рецензентом моєї праці про Чехова був проф. д-р Яр Славутич у "Нових днях" за травень 1975 р. Він пише: "Овечко заслуговує на похвалу за багатий матеріал, назбираний із різних джерел,

хоч листи еміграційних сучасних дослідників — це не такий уже й цінний скарб, бо він не з першої руки". Тому, що листів сучасних дослідників я використав лише два, а один із них навіть не від еміграційного дослідника, та знаючи про сумні співвідносини між рецензентом і одним із тих "еміграційних сучасних дослідників", але відомим українським письменником і науковцем-літературознавцем, я не можу викреслити і в черговому виданні його уривка з листа. Бо й з якої рації? Тільки тому, що він сучасний або що він еміграційний? Навпаки: тільки на еміграції науковці почувують себе вільними досліджувати речі науково, а не "діалектично". Персональні ж симпатії-антипатії тут не мають відігравати ніякої ролі. Це що торкається листів. Інші ж речі еміграційних науковців я брав не з листів, а з їхніх наукових праць. Отже, не вважаю за слушну повищу заввагу рецензента щодо вартості свідчень чи дослідів еміграційних дослідників.

Натомість дуже слушна заввага Яра Славутича є до методології, зокрема до системи документування. Він пише: "Монографію, на жаль, випущено в світ за старою провінційною системою, якої вже і в Україні не вживають. Масмо на увазі подавання джерел не наприкінці сторінки,... а відразу після цитати..." Це правда, і в англійському виданні цього, звичайно, не буде... При цій нагоді хочу також підкреслити, що "частину вини за це (тобто за методологічні недоліки — І. О.) несе також УВУ, що не завжди належно вимогливий до своїх випусників" — це недоречно заввага. УВУ бо в особах рецензентів дисертації — проф. д-ра В. Лева і проф. д-ра К. Біди — звертали авторові увагу на ці й інші її недоліки досить належно і — повторюю — в англомовний науковий світ вона з тими недоліками не піде.

Та все ж Яр Славутич для якого і Гоголь — "хитрий хохол", і Чехов — "зрадник" (це так він і в статті пише), визнав у своїй рецензії такі позитиви, як "Мова у монографії добра, літературна, але..." і тут рецензент подає русизми, галицькі діалектизми та кілька завваг щодо правопису. Завваги слушні і корисні. А наявність галицьких діалектизмів дивна не тільки рецензентові, а й, мушу признатися, й мені самому...

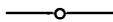
"Уже висловлено думку в одній рецензії, — пише Славутич, — що варто видати Овечкову монографію англійською мовою. Слушне побажання. Конче треба!" Але, звичайно, після усунення всіх формальних недоліків.

Щодо самої суті монографії, тобто українськості Чехова, то Славутич порівнює Чехова до І. Н. Левицького, П. Мирного, Тобілевичів, І. Франка, Л. Українки і доходить до висновку, що Чехов — "зрадник". Воно й справді, на фоні тих тут перелічених українських письменників, що "жертвоно діяли" (вислів Славутича), Чехов не був ані жодним героєм, ні національним діячем, ні жертвою для України письменником. Але що Чехов — це український талант у чужому письменстві, що він сам себе вважав українцем і був ним, що на його творчості дуже виразні сліди його українського походження, впливів України й українців і часто українського способу мислення, — цього ні

Славутич, ні жоден інший рецензент, що негативно відноситься до Чехова, не заперечили відповідними доводами...

Проте право рецензента — мати інші погляди, та й сама рецензія Яра Славутича назагал позитивна, інакше б не радив він видати монографію й англійською мовою. І за це, як і за всі інші доброзичливі завваги, я щиро вдячний. Лише хотілося б було почути від Я. Славутича більше про саму суть праці, ніж про технічно-формальний бік видання, хоч і це останнє досить важливе.

Восьма й остання мені відома рецензія на "Чехов і Україна" написана **П. Росником** ще в листопаді 1973 р. Не знати чому, може через дуже великий розмір ((9 сторінок машинопису) для газети, але вона й досі не була опублікована, хоч і вислана до одного з українських тижневиків.

Найбільшою карою для будь-якого письменника чи автора наукової праці є мовчання критики, ігнорація читачів, брак відгуків. Я дуже радий і щиро вдячний усім рецензентам, що я такої кари не заслужив. Тож, почавши ці нотатки висловом подяки рецензентам, я й кінчаю тим самим і сподіваюсь, що цими нотатками я не нарушив дуже "неписаного закону" — не полемізувати з рецензентами. А якщо й дещо сказав "проти шерсти", то тільки в зв'язку з тим, що занадто вже занедбана в нас ділянка вивчення українських талантів у чужому письменстві, що є лише на шкоду не тільки літературознавству, а й усій українській справі.

Прим. Книжку "Чехов і Україна" можна придбати, пишучи на адресу:

Dr. Iwan Owechko
P. O. Box 811
Greeley, Co 80631
U. S. A.

МІНІСТЕР ДЖ. МУНРО ПРО БАГАТО-КУЛЬТУРНІСТЬ У КАНАДІ

Вітаючи 95-ту конференцію Українського Національного Об'єднання, що відбулась у жовтні ц. р. в Монреалі, міністер Джон Мунро присвятив свою промову в основному справам і проблемам канадської багатокультурності. Він підтвердив, що більшість канадців прийняла програму багатокультурності не надто ентузіастично. "Ще багато треба зробити. — заявив Мунро, — щоб усунути бар'єри ігнорації й упередження щодо двомовності та багатокультурності... Багато людей, навіть тих, що сильно підтримують концепцію багатокультурності, жаліються, що натиск на барвисті костюми й народне мистецтво викривлює справжнє культурне обличчя етнічних груп. Можливо, що ми позинні позбутись цього упрощеного погляду на етнічні культури."

З дальших думок міністра Мунро стає ясним, що уряд досі не має виразної програми для підтримки культурного розвитку різних етнічних груп, тому й така значна сума призначених на цю ціль урядом фондів досі лежить не зужита.

Ростислав Василенко

"Новий обрій" з Австралії

Тримаю в руках дбайливо виданий на чудовому папері український альманах літератури, мистецтва та культурного життя — "Новий обрій" ч. 5, в-во "Ластівка", Мельбурн, Австралія, 1974. Альманах цікавий змістом, добре редагований, в ньому дотримано літературної мови, уміщено понад 40 ілюстрацій, статті, спогади, хроніку, гумор і сатиру, оповідання і поезії. Розмір 20 x 14 см, стор. 272.

Я не знаю чи є в світі подібний український літературний альманах, що дорізнявся би "Новому обрієві". Ось передо мною два інші видання — "Дніпро" і "Вітчизна", літературно-художні та громадсько-політичні місячники з Києва. Їх видає держава, отже і кошти і таланти не є проблемою, а проте і художнім змістом і естетичним оформленням ім ще далеко до "Нового обрію".

Хто ж є його редактором і упорядником, невтомним трудівником, що випустив у світ аж 5-те число, почавши з нічого? Дмитро Чуб або Дмитро Васильович Нитченко, педагог, письменник, журналіст, редактор, науковець і поет. До того ж надзвичайно скромна і шляхетна людина. Автор книжок "В лісах під Вязмою", "Живий Шевченко", "Український православний словник" та безлічі цікавих статей, нарисів, спогадів. Як зараз пригадую собі Дмитра Васильовича. Висока, кремезна постать, ніжна посмішка і надзвичайно розумні очі, що випромінюють тепло. Це він розбудував українські школи по всій Австралії, де сьогодні в 35 рідних школах 140 учителів вчать 1600 учнів річно, це він впорядкував, вибрав, редагував численні твори українських авторів, що живуть в Австралії.

"Новий обрій" ч. 5 присвячений 25-річчю українського життя в Австралії і 100-річчю з дня смерті Степана Руданського. Четверте число було присвячене 20-ти рокам українського життя в тій країні і 100-річчю з дня народження Лесі Українки. Перше число вийшло в 1954 році.

Треба взяти до уваги, що умоз для творчої праці не було жодних. Наша еміграція в Австралії від 1949 року мала цілком піонерський початок і нових поселенців не чекали допомогів комітети чи спонзори, родини були розділені працею і мешканцями труднощами, а англо-саксонські, відірвані від світу, австралійці негативно і з недовірою ставились до приїжджих. Все ж наші люди у вільний від фізичної праці час побудували свої Народні Доми, Церкви, організували українські громади, школи, мистецькі клуби, театри (режисером Українського Театру Малих Форм в Аделаїді був автор цих рядків. Ставились такі речі як "Розгром" і "Морітурі" Ів. Багряного). Громадське життя об'єдналось спочатку в Об'єднанні Українців Австралії (ОУА), а потім в Союзі Українських Організацій Австралії (СУОА). На громадській ниві люди працювали самовіддано і безкоштовно, як проф. Дм. Чуб, а вся праця мала не парадний чи партійний характер, а загально український. Наприклад, школи є під управою Української Центральної

Шкільної Ради і СУОА, а не парафій, як в Канаді і США. Отже український незламний дух "новоавстралійців" і проф. Дм. Чуб перемогли і ось перед нами 5-те число солідного альманаху.

Цікаві в "Новому обрії" автори, серйозні і талановиті. Дм. Нитченко, М. Лазорський, Божена Коваленко, Василь Онуфрієнко, А. Ляхович, Зоя Когут, Неван Грушецький, Євген Гаран, І. Сміль-Стоцький, Кость Гіммельрейх, Гр. Волокита, проф. В. Олійник, Р. Драган, Ірина Білинська, о. Ст. Ровський, Н. Петренко, Г. Божок, В. Гончаренко, Я. Ліщинський, П. Олійник, П. Вакулєнко, Мирослав Болюх (голова СУОА), Люба Кудченко, Т. Волошка, О. Рябченко, Клим Рошко, О. Зірчастий. Також ціла плеяда молодих авторів: Дарія Федевич, Оля Гралюк, Юрко Ткач, Леся Шевченко, Арета Підгорецька, Ігор Якубович, Вол. Островський, П. Комишан, Таня Ліщинська, Віра Овчаренко, Юлія Рибіцька, Олег Шевченко, Ріта Філенюк, Марійка Офіній, Ан. Ліщинський, Катя Ткач, та інші. Як бачимо, велику увагу приділено молоді. Це перелік авторів лише з одного 5-го числа. Переглядаючи попередні числа, знаходимо багато інших авторів. З післяслова довідуємось, що тепер "Новий обрій" буде виходити що три роки.

В останньому листі до мене Дмитро Васильович пише: "А я саме сижу над писанням "Елементів теорії літератури та стилістики в школі". Я, власне, вже в основному написав і викладав в Педагогічній школі, але треба ще додати про жанри та стилі і напрямки. Укр. Центр. Шк. Рада обіцяє видати окремою книжкою. Наступного року думаю знову видати альманах, матеріал потроху збираю".

Збирайте, дорогий Дмитро Васильовичу, працюйте, хай Вам Бог помагає! Чекаємо появи 6-го числа "Нового обрію".

СЛІДАМИ 60-ИХ РОКІВ

Роман ІВАНИЧУК

НАЙГЛИБШІ ШАРИ ІСТОРІЇ

"Дайте мені стару карту Криму!" — просив я, де тільки міг: у бібліотеках, книгарнях, ба навіть у приватних осіб Бахчисарая, Феодосії, Симферополя. Але марно. Такої карти не мав ніхто, а з новою я блукав, наче сліпець, у пошуках тих доріг, якими ходили українські невольники і шість тисяч козаків гетьмана Михайла Дорошенка, що 1628 року разом з своїм полководцем полягли під стінами Бахчисарая в нерівній битві з Кантемир-мурзою.

Нелегко, як виявилось, писати історичний роман. Начитаєшся літератури, складеш чималу картотеку і вибираєшся в пішу дорогу історичними місцями, щоб "прив'язати" своїх героїв до терену. Та ба! Нема ні тих міст, ні тих сіл, ні річок, ні озер... Куди поділися? Чи завіяло їх пилем, чи висохли, чи загинули в колишніх багалиях? Але ні, майже все стоїть ціле, тільки зумій

знайти. В чому річ? Звуться вони тепер не так. Ось тобі: Таракташ став Кам'янкою, Отгузи — Щebetовкою, відомий свого часу усьому православному світові зловісний Карасубазар — Білогорськ, річка, що пропливає через це містечко, — Карасівкою. Гм, Карасівка... Не подумайте, рибалки, що тут карасі водяться, і не збирайтеся їхати сюди зі своїм причандаллям. Колись вона звалася Кара-су — Чорна вода, а назвали її так тому, що в цій річці ординці примушували вмиватися бранців перед виходом на базар, і вода тоді ставала чорною, як чорне невольницьке горе.

Таки важко писати історичний роман. Знайшов я в матеріалах Таврійської вченої комісії надзвичайно цікавий для мене факт: десь біля Бахчисарая було село з грецькою назвою Мангуш, що його заселили колись рештки Дорошенкового війська і визволені з неволі бранці, яким не дозволяли повернутися на Україну. Знахідка! Тож мабуть, там і нині живуть козацькі нащадки, від яких можна б дізнатись багато такого, чого не знайдеш в архівах (до речі, пізніше в цьому селі я почув легенду про Біньбаш-кобу — Тисячоголову пещеру на Чатирдагу, в якій загинуло тисяча козаків, що відступили від Альми 1638 року). Та знайти Мангуш було важко. Мене попередили: мовляв, не шукайте, бо не знайдете — все тепер називається інакше. Але я таки натрапив на нього, сходячи десятки сіл з безбарвними назвами, як-от: Щасливе, Соколине, Наукове, Скалисте, Берегове, Піщане, Мазане, Добре, Генеральське, Поштове і, нарешті, Прохолодне, яке й було, власне, тим знаменитим Мангушем.

Тоді я подумав: для чого і з чиєї легкої руки зруйнувались найстаріші пам'ятки історії — топонімі назви? І чи настане час, коли на адміністративних картах поряд з назвами місцевостей буде хоча б у дужках написано: "Охороняється законом"?

Уявімо собі, що хтось колись захоче писати історію про нас. Чи не доведеться і йому блукати з новою картою і випитувати в старожилів, як звалось те чи інше село, місто, річка кілька десятків років тому? Авжеж доведеться. Бо, наприклад, Княздвір на Коломийщині називається тепер Верхнім, а велике село Іспас розділили на Гірське й Долішнє; Жаб'є стало чомусь Верховиною; зникли у Львові древні вулиці, з яких починало рости місто: Городецька, Замарстинівська, Пасічна, Академічна... А лихоманка перейменування росте й росте. Вже чулося, що Старе село на Львівщині, в якому стоїть занедбаний замок князів Острозьких, пропонують перейменувати на Нове село.

Подібних прикладів можна б навести безліч, і віриться, що лінгвісти, нарешті, займуться такою статистикою. Займуться не для того, аби на цьому матеріалі захищати дисертації, а щоб попередити ті наслідки, яких не простять нам наші нащадки. Збереться авторитетна вчена комісія, позерне місцевостям колишні імена й попередить, що необхідні зміни топонімічних назв впроваджуватимуться тільки за її згодою, а не з ініціативи ревних адміністраторів, що вперто шукають "новизни".

Хто сьогодні не привітав перший з'їзд Товариства охорони пам'яток історії і культури? Товариство дбає і дбатиме про господарське ставлення до національних скарбів. Чи не блюзнірством є, приміром, те, що в ханському палаці-музеї в Бахчисараї кілька кімнат відведено Катерині II, а як найцінніша реліквія виставлене там куце царинське-потьомкінське ліжко, і ні найменшої згадки про гетьмана Михайла Дорошенка? Чи не слід би у Львові на місці страти Івана Підкови поставитиobelіск, а на Високому Замку — пам'ятник Максимові Кривоносу?

Кожна знищена скульптура чи карниз — це втрата, якої відшкодувати не можна. Кожне невідзначене історичне місце — то приречений на забуття історичний факт. Руйнування топонімики — то ще щось гірше.

Віриться, що новоутворене Товариство зверне увагу й на топоніміку. Адже відмовитись од власного прізвища — означає зневажити пам'ять своїх батьків. Хіба маємо право нерозумними, наївними, а подекуди парадними втручаннями нищити найглибші шари історії свого народу?

(“Літ. Україна” ч. 12, 1967)

ЗДОРОВ'Я

ТРИМАЙТЕСЯ МОЛОДИМИ, ВЖИВАЮЧИ ФІЗИЧНИХ ВПРАВ

Одним із засобів продовження молодости є вживання фізичних вправ у нашому щоденному житті.

Тіло має тенденцію атрофуватися, якщо — бездіяльне. Воно потребує постійних вправ. Вправи є також чудовий спосіб тримати гарну постань.

Інструктори фізичної культури, а також танцюристи (як чоловіки, так і жінки) зберігають гарну пропорційну постань довго після середнього віку. Вони ніколи не товстіють, а це особливо важливе, бо відкладання товщу частіше приводить до серцевої недуги. Томас Кюретон — директор лабораторії фізичного здоров'я Іллінойського університету сказав: “Однією з найбільших потреб для середньої людини, крім балянсованого харчування, є вправи. Найкраща їжа не може асимілюватися без вправ.

М'язи харчуються тисячами миль дуже дрібних капілярів, котрі транспортують їжу до всіх частин тіла. Коли людина не рухається, велика кількість тих капілярів перстає працювати. Вправи примушують їх до активної праці і, таким чином, допомагають нормальному харчуванню м'язів”.

Вправи також мають корисний вплив на м'язи серця. Науковці кажуть, що шофери, які увесь час сидять, мають значно більше хвороб серця, ніж кондуктори, які завжди рухаються. Канцелярські працівники більше загрожені хворобою серця, ніж листоноші. Для тих, хто працює си-

дючи, дуже корисно час від часу вставати і робити кілька легких вправ. Цим можна урятуватися від атаки серця.

Вправи допомагають полегшити напруження і втому, а також сприяють міцному сну. Д-р Теодор Клюмп каже, що втома є найбільшою перешкодою до щасливого і корисного життя для старших людей.

Фізична активність в кінці дня дає свіжість і поновлену енергію.

Д-р Герберт Полляк заявив, що без зривання калорій, можна втратити 10 фунтів ваги в рік, просто ходячи одну милю в день.

Які вправи є найкращі?

Це залежить від потреби індивідуума. Де-хто хоче позбутися зайвої ваги. Інші потребують оживлення циркуляції. Існують вправи для кожного: для інвалідів або ледачих (їх можна робити в ліжку). Є вправи, які вимагають багато зусиль. Вони підходять здоровим, енергійним чоловікам.

Є йога — система вправ, яка походить зі Сходу. Ці вправи допомагають розвиткові тіла й розуму. Тепер існує також американізована версія йога.

Який би тип вправ ми не вибрали, краще порадитися з лікарем. Для тих, хто звик до сидячого життя, починати треба з легких вправ і поступово їх збільшувати. Вправи повинні бути різноманітні, прості і не нудні. Вони повинні примусити працювати все тіло. Найпростіша вправа, яка відповідає цим вимогам, є прогулянка на чистому повітрі. Старайтеся ходити пішки там, де ви звичайно вживаєте якогось транспорту. Це покращує циркуляцію, зміцнює м'язи, дає легкість ході і створює почуття бадьорости. Існує тип вправ: так звана *Mensendieck* система. Ці вправи не вимагають ніякого руху. Ви стоїте на місці, але напружуєте м'язи протягом кількох секунд. Коли це робити щодня, можна зміцнити і збільшити м'язи на 4% за тиждень або 50% за 12 тижнів. Є корисні книжки, які описують різні типи вправ.

Д-р Артур Стейнгаус — декан фізіології *George Williams College* сказав:

“В німецькій лабораторії, де я працював, було винайдено, що м'язи можуть рости тільки з певною швидкістю.

Дуже маленька кількість правильних фізичних вправ буде активізувати зростання м'язів з цією самою швидкістю. Якщо напружувати м'язи до 2/3 їх максимальної сили і тримати 6 секунд раз в день, ці м'язи будуть рости так швидко, як вони можуть”.

Попробуйте такі вправи:

1. Втягайте живіт, аж поки діафрагма буде цілком плитка. Тепер поступово звільняйте.

2. Після купання, накин'те рушник на шию і тягніть кінці вперед.

Одноразово старайтеся тримати голову рівно, напружуючи м'язи шиї протягом 6-ти секунд.

Тепер опустіть рушник до низу спини і знову тягніть кінці рушника вперед, а м'язи напружуйте в протилежний бік. Робіть це 6 секунд.

Нарешті, опустіть рушник під пальці ніг і тягніть кінці догори обома руками, поки напружен-

ням м'язів тримаєте ноги на місці. Робіть це для кожної ноги по 6 секунд. Вибирайте вправи, які вам більше підходять.

Чи ви знаєте, як треба дихати?

Дітям (а іноді й дорослим), які діють іноді не цілком розумно, просто бракує кисню. Якби вони навчилися правильно дихати, їхнє мислення могло значно покращитися.

Випробуйте на собі. Станьте перед кельзоровою картиною, яка висить на стіні. Видихніть все повітря з легень. Тоді вдихайте через ніс, аж поки ваші легені будуть розширені. Стисніть уста туго, як для свистіння, і видихайте повітря поволі.

Зробіть це ще раз і концентруйте увагу на картині. Ви помічаєте, що ваш зір, здається, загострився. Кольори і деталі картини здаються яснішими.

Тепер попробуйте запам'ятати кілька рядків якогось вірша перед і після вправи. Ви помітите, що ваша голова стала багато яснішою після дихання.

В Інституті дихання, в Лондоні, капітан В. Новлес (якого поради допомогли 60.000 хворим на легені) каже:

"Уважний контроль дихання помагає нам відпружуватися. Через те, що ми чимсь переобтяжені, більшість з нас дихає тільки наполовину. Ми вдихаємо, бо — мусимо, але треба старатися видихати теж. Ми зідхаємо багато. Це означає, що ми не видихаємо як слід. Дихайте повільно протягом якогось напруження, або неприємної ситуації. Краще дихання буде оживляти розум і тіло. Чим більше ми видихаємо, тим більше зможемо вдихати.

Багато з нас затримує дихання, а це позбавляє нас потрібного кисню і шкодить здоров'ю".

Слідуюча вправа є дуже корисна: станьте перед відчиненим вікном. Вдихайте через ніс, аж поки легені будуть наповнені повітрям (але без напруження). Затримайте дихання на 1 секунду і тоді видихайте поволі (це — важливе!) через рот, стискаючи уста, як для свистіння.

Робіть цю вправу протягом 10-ти хвилин тричі на день.

Фізичні вправи і правильне дихання будуть укріпляти весь ваш організм, заспокоюватимуть емоції і помагатимуть продовжити молодість.

Подала *Надія ДОНЕЦЬ*

Увага!

Увага!

Уже вийшла з друку книга публіцистичної і літературної творчости

ПЕТРА ВОЛИНЯКА

ПОГОВОРИМО ВІДВЕРТО

Книга має 680 сторінок, на доброму папері, 25 фот, у твердій оправі.

Ціна книги 12.75 дол., включно з пересилкою.

Книгу можна купити лише у місцевих представників або безпосередньо у секретаря Комітету:

Mr. I. Oleksiuk
20 Larkin Avenue
Toronto, Ont., Canada
M6S 1L8

Поштові перекази або чеки виписувати на

P. WOLYNIAC FUND

Вельмишановний Пане Редакторе!

Зміст серпневого числа "Нових днів" був несподівано дивним і, як б сказав, дещо недоречним. Насамперед — дивує Ваше "Порозумійтесь". Коли б таке трапилось у якійсь провінційній газеті, то ще можна було б простити, бо може ж туди дописують малодосвідчені кореспонденти і їм (хоч не хоч) треба пояснювати, як писати, які відступи робити і т. п. Алеж "Нові дні" — журнал високого рівня і дописувачі Ваші знають, що і як писати...

А ваше "Біле і чорне" — таж це якась саламаха! Як Ви могли допустити таку плутанину про кольори й соціальні поняття? Кольори були вживані для декоративних потреб ще з передісторичних часів, але ніхто не досліджував фізичної основи кольорів аж до 1666 року, коли молодий, 23-річний дослідник Ісаак Ньютон розпочав серію дослідів... Він пропустив промінь денного світла крізь маленький отвір у затемнену кімнату і на шляху цього променя поставив скляну призму. Промінь, проходячи крізь призму, розсипався у кольоровий спектр у такому порядку: червоний, помаранчевий, жовтий, зелений, блакитний, синій і фіолетовий. З цього він зробив висновок, що всі кольори спектру наявні у первісному денному світлі. Такі кольори і в такому розміщенні люди спостерігали давно, особливо кольори веселки... З іншого досліді І. Ньютон зробив висновок, що кожне тіло має свій природний колір і при білому, денному світлі воно має той колір спектру, який найдужче від тіла відбивається...

Дальші наукові відкриття та виміри привели до поняття світла і кольорів, як наслідків довжини хвиль коливання... Та в науковому світі всяко буває, які тільки нові відкриття не трапляються і то часто зовсім несподівано. Може й справді Ваші дописувачі М. і П. зробили нове відкриття з мішанини різних кольорів, щоб дістати біле. На щастя, я маю сусіда — учня п'ятої класи, що має багату колекцію фарб і добре малює. Попросив його змішати кольори веселки разом — чи вийде біле. Вийшов бруд! Невелика біда, коли чисті кольори при змішуванні дають бруд, але велика біда, коли змішуються соціальні поняття — тоді виходить не тільки бруд, а й велика шкода...

Ваші дописувачі кажуть: "Концерти Бели Руденко і Дмитра Гнатюка не є те, чого домагається Валентин Мороз. Мороз домагається свободи для всіх, а не тільки для групи артистів, які під виглядом культурного обміну займаються пропагандою... Якщо вони мусять чи хочуть робити те, що вони роблять, то мусять і терпіти всі ті незручності, які зв'язані з їхньою діяльністю, адже Валентин Мороз терпить!"

Видно, що Ваші дописувачі М. і П. дуже жорстокі люди, а Ви податливі редактори, що не повернули допису — хоч би на переробку, щоб

не містити такої низькопробної плутанини і кольорів, і соціальних понять. Бо така плутанина завдає великої шкоди українському імені, українському народові і діячам української культури.

Бойкотували, принижували, відбивали охоту знову приїхати. Такі жорстокі люди, як Ваші дописувачі М. і П. зробили більшу прислугу советській пропаганді про "запроданців" і "розбишак".

І Бела Руденко і Д. Гнатюк могли сподіватись братських, теплих прийнять, а не бойкоту. Не вірите, то спитайте тих співачок, що тут опинились, чи не хотілося їм співати для своїх людей. Для "свого народу", як висловились одна з них...

А. Б., США

Вельмишановний Пане Редакторе!

... "Сторінку виправлень" щиро прошу передати п. Ол. Зозулі, авторові "Міні-фейлетонів" у травневому числі "Н.Д.". Це трошки з теми "біле-чорне". Було це так:

— Наші кадри в комсомолі, проголосив Іван Багрянний.

Вірно, але якже ж інакше Іван Павлович міг проголосити? Перебуваючи на високих постах в ОУН та УГВР, Іван Павлович бачив чимало комсомольців, партійців, "безпартійних патріотів", що стали оунівцями. Мабуть, без цих кадрів з комсомолу, націоналістична "шафа" була б і не грала. Перебуваючи в ОУН, "кадри" стали "настоящими бандьорами".

Засилля їх в ОУН було величезне. Це ж не жарти: шеф пропаганди Тернопільської області ОУН, д. Коршун (Іван Багрянний) отримував накази від шефа пропаганди Проводу ОУН, кол. комсомольського вельможі Йосипа Позичанюка (Шугая, Шаблюка) і передавав їх далі "підвладному" окружному пропагандистові Петрові Волинякові, який називав себе своїм упівським псевдом до кінця життя. Коли Багрянний і Волиняк перейшли до ОУН-УПА, їх перевіряв інший комсомольський вельможа, референт для окремих доручень Проводу СБ, д. Залізний, засновник і провідник оунівської сітки в Донбасі, в 1942 році.

Д. Залізний не міг простити І. Багрянному того, що він залишився в Охтирці, але галицько-волинські "фашисти" скоро відкрили, що він "свій хлоп" і вибрали його до УГВР. З цих часів залишився слід в архівах — конституція УССД, що її опрацював Коршун (вона краща, ніж майбутня уредепівська) і протоколи з переговорів УГВР з Проводом ОУН полк. Мельника, в яких делегацію УГВР очолював п. Іван Багрянний.

Співпраця Івана Павловича з західноукраїнськими націоналістами не була випадкова. Він був "бандьорою" й 105% бандьорою залишився до кінця свого життя. І коли він говорив про кадри з комсомолу, він згадував свої роки в ОУН-

УПА, і думав про Позичанюка і таких, як Мороз, а не про вислужників Москви, що теж "люблять" Україну. Він дуже добре розумів, що немає ніяких перешкод, щоб комсомолец чи партієць став українським "націоналістом"-борцем за самостійну Україну, бо вищість національної ідеї над комуністичною засвідчив ще Микола Хвильовий.

Час не теща — не чекає, а летить і підстьобує думи-роздуми, та підказує стежки-доріжки. Якщо Ол. Зозуля визнає ті стежки-доріжки, що їх показує Валентин Мороз, ми з ним у позній згоді, можемо впасти в братні обійми й випити могорич. Але, чогось таки дуже мучить нас сумнів? Чи не буває так, що думи-роздуми й стежки-доріжки Валентина Мороза ближчі сучасному націоналістичному "вожакові" Ярославові Стецьку, аніж революційному демократові Ол. Зозулі? Скажемо одверто, чому нас мучать сумніви. Мучать вони нас тому, що Ол. Зозуля, в один ряд, ставить ген. Григоренку з українцями Морозом і Чорноволом та малоросом (жонатим на московці) Плющем (хоч він малорос, але він українська людина і ми його обороняємо й будемо обороняти). Поставивши українських комсомольців Мороза й Чорновола під команду ген. Григоренки, побажавши їм "щасливого путі", Ол. Зозуля зовсім забув за "націоналістів": Михайла Сороку, Юрка Шухевича, Катрусю Зарицьку, і навіть сучасниць Ірину Сенік і Оксану Попович (обі упістки). В альбом "Н. Д." можна вписати, що пишучи про Оксану Попович ні словечком не згадали про її оунівсько-упівську минувшину. Згадати про "підпілля" без ближчого пояснення, замало, бо ж, яке підпілля, — може "єговістське"?). Самвидавні "Вісники" свідчать переконливо, що в Україні Зозулинського поділу на комсомольців і націоналістів немає — всі вважають себе членами одної родини.

І ще в нас сумніви тому, що Ол. Зозуля злісно зарахував Святослава Караванського до комсомолії. Кажемо "злісно" тому, бо Ол. Зозуля знає хіба правду. Караванський ніколи комсомольцем не був, а за те був членом ОУН і за те був покараний совіцьким судом.

Очевидно, справа такої чи іншої бандерівської колекти немає ніякого відношення до проблеми "праведників" і "грішників", порушеної Ол. Зозулею. Каятися, сповідатися й причащатися за комсомольця Мороза бандерівці не мають найменшої потреби. Комсомолец чи партієць Василь Симоненко — у них надворний поет чи не найвищої класи. Колекту звичайно збирають тоді, коли мають з кого збирати. Найкращий доказ, що Ол. Зозуля її ніколи не збирає. Бандерівці мають з кого й вистачить Ярославу Стецькові вийти й свиснути, а вже мільйончик на фонд "Оборони України" побіг до організаційних кас. Цілий секрет у тому, що бандерівці своїх "кадрів" не розтратили за 25 років еміграції, і це ми скромно думаємо є загальнонаціональний козир. Інші можуть брати собі приклад і робити колекти ще краще.

Ще й були б наші виправлення до міні-фейлетону Ол. Зозулі. Ми підозріваємо, що він своїми мі-

ні-фейлетонами бажає нагнати більше грошей до бандерівських кас. Прочитавши такі міні-фейлетони, бандерівці зарепетують: "Хлопці, нас б'ють! Давайте більше на визвольний фонд!" Інших цілей таких фейлетонів доглядіти ніяк не може.

Другий міні-фейлетон не варт навіть виправлення. Ол. Зозуля забуває, що ми живемо у вільній країні і йому вільно творити "культ" Гнатюка й подібних йому "діячів української культури" (порівняння з Садовським хапає, просто, за кишки!), а мені вільно доскоху бойкотувати їх... Ол. Зозуля перекидає "вину" за бойкот Гнатюка-Мирошніченка на "сивоволосих" рицарів на дерев'яних кониках (очевидно шкідливих бандерівців), а тим часом мені документально відомо, що ідея й ініціатива для проведення згаданого бойкоту зродилася в Комітеті Оборони Валентина Мороза, який у своєму закликку навіть пояснює, чому він цю ініціативу піднімає. Комітет уважав, що концерти Гнатюка-Мирошніченка шкодитимуть акціям в обороні Мороза. У Комітеті "сивоволосих" немає і тут "сивоволосі" ні при чому!

Чи Ол. Зозуля гадає, що брехнею світ можна перейти, а вертатися додому таки не треба?

О. Р. М., читач "Н. Д."

Вельмишановний Пане Професоре!

На два малі фейлетони Ол. Зозулі Ви відповіли великим листом (подібних листів ми отримали більше), а це таки свідчить про вартість і своєчасність цих фейлетонів. Ваш лист також не позбавлений загального інтересу, тому його й друкуємо, замість лиш переслати адресатові. На нашу думку, в листі немає таємниць, яких досі не знав би КДБ, хоч є в ньому чимало неточностей і перекручень, таких властивих більшості навіть удумливих бандерівців, до яких зараховуємо й Вас. А щоб заощадити Вам різних прикrostів від Ваших 110% колег — не подаємо Вашого прізвища без Вашої на це згоди.

Які неточності й перекручення ми маємо на увазі? Ви, наприклад, твердите, що чимало комсомольців, партійців і "безпартійних патріотів", зіткнувшись в 1942-45 роках з ОУН і УПА, "стали оунівцями" і "настоящими бандьорами" (навіщо цей образливий росіянізм?). Якщо це справді так, то що ж тоді сталося з цими "оунівцями" і "бандерівцями"? Хіба ж величезна більшість з тих, що не згинули, не стали урдепівцями зразу ж після закінчення війни? Ви твердите, що коли Іван Павлович "говорив про кадри з комсомолу, він згадував свої роки в ОУН-УПА, і думав про Позичанюка і таких, як Мороз, а не про вислужників Москви, що теж "люблять" Україну".

Даруйте, але я думаю, що ці твердження цілком голословні й применшують Івана Багряного, як ідеолога й політичного лідера високої класи. Бо коли Іван Павлович висловив зразу ж після війни свою голосну тезу про те, що кадри майбутньої української національної революції перебувають під КПУ і комсомолом, і що за ці кадри

дovedеться звести зі Сталіном бій, то він, Багрянний, мабуть найменше тоді думав про свої два чи три роки "в ОУН-УПА", більше думав про свій понад 20-річний підсоветський досвід, а найбільше думав таки про майбутнє, про ситуацію, в якій опинилась Україна після Другої світової війни. Звичайно, він міг думати й про таких, як Позичанюк і Мороз, але ж не за них треба було (й треба буде!) "зводити з Сталіном бій". Отже, виходить, що Багрянний думав таки (жах який!) у першу чергу про "вислужників" Москви. Він думав, наприклад, про Ату, яка згоріла в советському танку по цей бік Бродів (...І було те обличчя дівоче... І було те обличчя знайоме... Ата!... Так ось він, "ворог"!...*). І напевно думав він про сотні тисяч тих земляків "вислужників", які, не зважаючи на заклики Коршунів, повели "свої" танки, батальйони, а то й дивізії не до УПА, а ла Берлін і Будапешт... Бо для цього були в них свої раціональні причини.

Звичайно, багато залежить від того, хто що розуміє під поняттям — вислужник, запроданець чи капітулянт. Ви дуже добре знаєте, що для справжніх бандерівців "вислужником" Москви є кожен українець, який займає якусь позицію в радянській адміністрації чи й економіці. Вислужниками Москви були для бандерівців і Позичанюк, і Багрянний, і Мороз, поки вони виразно не виявили своїх національно-політичних переконань. Зрештою були в нашій історії патріоти, які вважали й Богдана Хмельницького "вислужником Польщі", навіть після очоленого ним протипольського повстання, а гетьмана Івана Мазею вважали довголітнім "вислужником Москви" аж до нещасливої битви під Полтавою. І тому доводилося цим велетням української історії не раз утихомирювати бунти своїх "105%-их бандерівців", про що Ви теж добре знаєте.

Живучи у вільній країні, Вам, звичайно, вільно досхочу бойкотувати "Гнатюка й подібних йому діячів української культури", вільно називати Плюща малоросом мабуть тільки тому, що він "жонатий на москвичів", вільно вважати Валентина Мороза оунівцем, але нам не лише вільно, а й треба називати такі акції безвідповідальними й шкідливими для розвитку української нації в нинішніх складних умовах, навіть якщо така наша постава й нажене кілька мільйончиків до бандерівських кас.

Отже, як бачите, стежки-доріжки Івана Багряного та й Валентина Мороза ми розуміємо по-різному, тому прийдеться ще, на жаль, мішок солі з'їсти, поки порозуміємось і вип'ємо могорич. На цьому, думаю, можна й закінчити кількомісячну дискусію на тему "біле і чорне".

А ось про референта для окремих доручень Проводу СБ, друга Залізного, читачі "Нових днів" напевно хотіли б дізнатись більше. Чи був він насправді настільки далекозорим політиком, що вже тоді вважав, що такі, як Іван Багрянний повинні були евакуюватись з іншими "запродан-

ДОКТОР П. Ф. ЧЕПИК

18. 11. 1895 — 17. 11. 1975

О 10-й годині ранку 17-го листопада ц.р. перестало битися зболіле серце нашого дорогого земляка і великого приятеля, лікаря-терапевта за фахом, Павла Федоровича ЧЕПИКА. Похорон

відбувся 19-го листопада — у той день, коли Павлові Федоровичу мав початися 81-ий рік життя.

Народився П. Ф. Чепик 18 листопада 1895 р. на Чернігівщині — в заможній селянській родині. Закінчивши Чернігівську фельдшерську школу, П. Ф. дуже скоро опинився на Румунському фронті — як мобілізований на військову службу фельдшер, а трохи згодом — він уже військовий фельдшер в Армії УНР, працює в Директорії УНР у Києві (був близьким співробітником члена Директорії Андрія Макаренка), далі бере діяльну участь у державно-творчому житті на рідній Чернігівщині та в інших околицях України — аж до кінця існування Української Національної Держави.

За радвлади П. Ф. шукав собі нагоди працювати за своїм фахом у найвіддаленіших від Чернігівщини закутинах України — в Донбасі, в Криму, на Кавказі, але ніде не міг нагріти собі місця надовго: скрізь виявляли його минуле і позбавляли праці й мешкання. Бувши винахідливим і дуже настирливим, П. Ф. кілька разів умудрявся вступати до медичних інститутів, хоч утриматись там довго не міг — через те саме своє минуле. Нарешті аж у 1937 р., використавши формальні можливості за новою конституцією, Павло Федорович таки закінчив Дніпропетров-

цями" на схід, чи був він просто надісланим до СБ ще одним агентом МВД?

З правдивою пошаною до Вас,

М. ДАЛЬНИЙ

*) "Огненне коло", стор. 201-202.

ський медичний інститут, здобувши диплом повноправного лікаря (до того часу йому не в одному місці доводилося виконувати вже обов'язки лікаря, але з фельдшерською зарплатою).

Друга світова війна застала П. Ф. в місті Волноваха, Донецька обл. 1944 р. П. Ф. з родиною опинився в Німеччині. По закінченні війни — від 1945 до 1948 р. П. Ф. працював лікарем у шпиталі УНРРА в Регенсбургу (шпиталь для переміщених осіб) — разом з проф. Борисом Ю. Андрієвським, лікарями Олександром Плітасом, Леонідом Стаховським та ін. І це відтоді ми пам'ятаємо Павла Федоровича як чудового лікаря і незвичайну людину.

Від 1948 до 1951 р. перебував П. Ф. з родиною в Бельгії, працюючи на різних роботах — поки бельгійський уряд не надав йому, як лікарю, що не міг у Бельгії працювати за фахом, право на привілей отримувати компенсацію за безробіття.

Мавши відтепер більше вільного часу, П. Ф. став головою комітету в справах побудови надмогильного пам'ятника Головному Отаманові Симонові Петлюрі в Парижі. Увесь час діючи в контакт з Ольгою Панасівною Петлюрою, вдовою по Головному Отаманові, енергійний, кмітливий і відданий голова комітету порівняно швидко — хоч і не без труднощів і перешкод — зібрав серед української еміграції кошти на пам'ятник, із багатьох проєктів пам'ятника вибрала Ольга Панасівна проєкт архітекта Олександра Назарця — і в 1953 році, коли Павло Федорович жив уже в Америці, пам'ятник був не тільки збудований, а й посвячений.

І тим Павло Федорович не задовольнився: з американського Детройту діючи, він домогся того, що був створений фонд для живих квітів на могилі Головного Отамана — і від 1966 р. й дотепер на могилі — постійно, за винятком кількох зимових місяців, стоять регулярно замінювані живі квіти. Крім Павла Федоровича, до комітету в справах живих квітів належать о. прот. Олександр Биковець, ред. Мих. Бажанський (обидва з Детройту також) та д-р Зоя Микол. Плітас (Торонто).

До Америки прибув П. Ф. з родиною в листопаді 1951 р. Тут довелося йому працювати аж до пенсійного віку на різних, дуже тяжких як для людини з кволим здоров'ям роботах — не за фахом, а на автомобільних заводах, що помітно відбивалося на його стані здоров'я.

Стан здоров'я П. Ф. різко погіршився з 1971 року, а від жовтня 1974 р. він уже не міг ходити, часто перебував у шпиталі. Протягом п'яти останніх років Павло Федорович був під постійним, пильним і дуже дбайливим наглядом свого великого приятеля — відомого в Детройті лікаря д-ра І. С. Кацмана — вдома і в шпиталі.

Похоронено св. п. д-ра П. Ф. Чепика на Евергрін цвинтарі в Детройті. Похоронні відправи виконав о. прот. Олександр Биковець, настоятель православного храму Св. Андрія Первозваного; у будіванні цього храму мав Покійний великі заслуги.

В останню путь проводжали д-ра П. Ф. Чепи-

ка масово, хоч це було в робочий день (середа). — його рідні, друзі, земляки, члени його парафії, кол. пацієнти, а серед них були й білоруси, поляки, німці та інші. Під час поминального обіду в коротких словах (просив Покійний за кілька днів перед смертю, щоб говорили про нього на похороні якнайменше) відзначили промовці (о. Ол. Биковець, Д. Кислиця, О. Назарець, Л. Тимошенко та ін.) найбільші заслуги Покійного як на Україні, так і в еміграції, сказали про виняткову скромність безмежно відданого своїй Батьківщині Україні працівника, якого справді поміщарському життю своє прожив і попросився з земним життям, родиною і друзями. І про це нехай знає стародавня українська земля — Чернігівщина, що породила такого славного сина.

Осиротив Павло Федорович ЧЕПИК свою незвичайну і безмежно віддану йому дружину Марію Іванівну, сина Володимира з його дружиною Людмилою та внучок Тетяну й Наталю, як і багатьох рідних на Україні.

Нехай буде вічною пам'ять про доброго і вірного сина України Павла Федоровича ЧЕПИКА!

Д. КИСЛИЦЯ

ІЗ ВІДГУКІВ НА КНИГУ

...Учора одержав книгу творів св. пам'яті Петра Кузьмовича. Дуже радий. Всім причетним до виходу книги в світ, моя щира подяка. Прочитав перший репортаж П. К. В. — щирий, дотепний — за серце хапаючий!

У мене лежить десяток листів, на які треба відписати, а мене бере нетерпіння, хочеться покинути все і поринути в думки нашого великого і дорогого приятеля...

Ваш Петро Плевако

23 вересня 1975 р.
Париж, Франція.

ПОМЕР ВАСИЛЬ ГАВРИЛЯК

В п'ятницю, дня 7 листопада 1975 р., в шпиталі в Едмонтоні нагло помер довголітній мейор цього міста, Василь Гавриляк. Було йому 59 років.

Він був вибраний вперше мейором Едмонтону в міських виборах 1951 р. Був першим мейором українського роду великого міста в Канаді.

З НОВИХ ВИДАНЬ

Недавно вийшла з друку праця
Д-РА ВАСИЛЯ ВИТВИЦЬКОГО
про життя і творчість визначного українського
композитора 18-го стол.

МАКСИМА БЕРЕЗОВСЬКОГО

Монографію можна замовляти у видавництві:

M. P. Kots

1215 — 17 Summit Ave.

Jersey City, N. J. 07307, USA

POSTAGE PAID AT TORONTO
Second Class Mail Registration
Number 1668

If not delivered please return to:
NOWI DNI
28 Northcliffe Blvd.
TORONTO, ONT., CANADA
M6H 3H1

ПРОПОНУЄМО ЧУДОВИЙ ПОДАРУНОК НА СВЯТА:

КНИЖКИ – НАЙКРАЩИЙ ПОДАРУНОК

- АНГЛО-УКРАЇНСЬКИЙ СЛОВНИК.** Близько 65 000 слів. Склали М. Подвезько, М. Балка. Вид. "Рад. школа", Київ 1974, стор. 663. — Ціна \$ 9.25
Подарункове видання великого формату, містить 65.000 англійських слів з їх українськими відповідниками. Вимова позначена за допомогою фонетичної транскрипції. На всіх українських словах — перекладах розмічено наголоси. Словником можуть користуватися викладачі і особи, які вивчають українську мову.
- Гарас Георгій.** АЛЬБОМ. З серії "Майстри народного мистецтва". "Мистецтво", Київ 1974. 1.50
Це чудовий подарунок для тих, хто цікавиться народним мистецтвом. У альбомі вміщено 84 народні буковинські орнаменти вишивок, більшість з них кольорові. Це вишивка для сорочок, рушників, скатерок, подушечок, килимів та порцелянових тарілок.
- Загребельний Павло.** ЄВПРАКСІЯ. Роман. "Рад. письменник", Київ 1975, стор. 310. Героїня роману — внучка Ярослава Мудрого — Євпраксія стала германською імператрицею, зазнала тяжких принижень і страждань. На основі літописів описується доля жінки, трагедія розлуки з рідною землею. 2.25
- Квітка-Оснів'яненко.** ТВОРИ у 8-ми томах. "Дніпро", Київ 1968. 15.40
До восьмитомної збірки творів першого прозаїка нової української літератури увійшли п'єси письменника, повісті, романи, літературно-публіцистичні статті, історичні твори та листи. Твори написані українською і російською мовами.
- Ле Іван.** ТВОРИ в 7-ми томах. "Дніпро", Київ 1968. 14.90
До збірки увійшли повісті, романи, історичний роман "Наливайко", "Хмельницький", слогади "Листки у лавровий вінок".
- Мирний Панас.** ТВОРИ у 7-ми томах. "Наукова думка", Київ 1968. 24.50
До збірки увійшли романи, оповідання, повісті, казки, драматичні твори, поезії видатного українського письменника — реаліста П. Рудченка.
- Гі де Мопассан.** ТВОРИ у 8-ми томах. Череклад з французької. "Дніпро", Київ 1969. 14.25
До збірки увійшли романи видатного французького письменника: "Любий друг", "Пампушка", "Мадемуазель Фіфі", "Сильна як смерть", "Обранець пані Гюсон", "Марна краса", "Казки дня і ночі" та багато інш.
- Нечуй-Левницький І. С.** ТВОРИ у 10-ти томах. "Наукова думка", Київ 1965. 18.25
До зібрання увійшли короткі оповідання і широкі епічні повісті, комедії та історичні драми, романи, науково-популярні нариси, літературно-критичні статті, рецензії, фольклорні записи, листи.

Пишіть за списками книжок і пластинок.

Замовлення більше \$15.00 крамниця оплачує за пересилку. Пошта за одну пластинку в Канаді 50¢, за кожну додаткову 20¢. В США 75¢, а за кожну додаткову — 25¢.

В Онтеріо просимо додавати 7% сейл текс.

УВАГА! До замовлення на \$1.00 (одного долара) просимо прислати 20 центів у Канаді і США на поштову оплату. Слід вказувати ім'я автора та назву книжки.

UKRAINSKA KNYHA

1162 Dundas Street West, Toronto 3, Ontario, Canada

Tel.: 532-8928